

KUND ATTILA

„a faj uralmi akaratának útja”

Keltz Sándor és fajelmélete

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2024.3.1>

Keltz Sándor (1875–1945) az 1920-as évek magyarországi szélsőjobboldalának egyik legrejtélyesebb és egyúttal legszélsőségebb figurája. Aktív közéleti tevékenysége mindössze néhány évig tartott, életéről kevés forrás áll rendelkezésre. Háromkötetes fő műve, a *Konzervatív világrend*¹ ugyanakkor a magyar „tudományos” rasszizmus, a fajbiológia legambiciózusabb vállalkozása: a benne kifejtett radikális gondolataival, erőszakos követeléseivel Keltz még az 1919 utáni szélsőjobboldali, antiszemita közegben is kirívónak számított.

A szakirodalom csak ritkán tárgyalja Keltz elképzeléseit. Míg a magyarországi fajbiológia legismertebb alakjáról, Méhelý Lajosról már szélesebb irodalom áll rendelkezésre,² az irány-

¹ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. Stádium, Budapest, 1923; KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. Nagykanizsai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, Nagykanizsa, 1924; KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. Nagykanizsai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, Nagykanizsa, 1926.

² A teljesség igénye nélkül ki kell emelni Gyurgyák János munkáit: GYURGYÁK János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmétörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 387–397.; GYURGYÁK János: „Ezzé lett magyar hazátok.” *A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 261–266.; GYURGYÁK János: *Magyar fajvédők*. Osiris Kiadó, Budapest, 2012. 87–10., 244–248. Rajta kívül részletesebben foglalkozott Méhelý elméletével még: PAKSY Zoltán: A numerus clausus meghaladása: Méhelý Lajos és a tudományos fajvédelem Magyarországon az 1920-as években. In: MOLNÁR Judit (szerk.): *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról*. Nonprofit Társadalomkutató Egyesület, Budapest, 2011. 121–134.; KUND Attila: Méhelý Lajos és a magyar fajbiológiai kísérlete. *Múltunk*, 2012/4. 239–289.; népbíróági

zat másik prominens figurájáról, Bársony Jánosról is bővült a szakirodalom,³ és a fajbiológia későbbi fejleménynek tekinthető Zsidókérdéskutató Magyar Intézet történetének feldolgozása is megtörtént,⁴ Keltzet csak ritkán említi. A korszakkal foglalkozó szerzők között kivételnek számít Vonyó József, Paksy Zoltán és Bolgár Dániel, akik több írásukban is felhívták rá a figyelmet.⁵

A mérsékelt kutatói érdeklődést részben magyarázza, hogy a fajbiológia, minden közgondolkodásra gyakorolt befolyása ellenére,⁶ korántsem számított meghatározó szellemi irányzatnak az

perét Tóth Tamás dolgozta fel: Tóth Tamás: Méhely Lajos és népbírósi pere. *Erdészettörténeti Közlemények*, 2011/83. 79–106.

³ Például Kovács M. Mária: *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus*. Helikon Kiadó, Budapest, 2001. 88–90.; Szallási Árpád: Bársony János professzor pályafutása, a tévedések anatómiája. *Orvosi Hetilap*, 2003/28. 1401–1404.; Künd Attila: Eugenika és fajvédelem: Bársony János professzor nézetei. In: Szappanos Melinda (szerk.): *9. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia előadásai*. Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2011; Marius Turda: *Eugenics and Nation in Early 20th Century Hungary*. Palgrave Macmillan, Houndmills–Basingstoke, 2014. 149–151. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137293534>; Künd Attila: „Ha olyan férjet választana, akinek a vére zsidó vérral keveredett...” Faji antiszemitizmus és családi botrány dr. Bársony János végrendelete körül. *Múltunk*, 2020/3. 126–163.

⁴ Paksa Rudolf: Zsidókérdéskutató Magyar Intézet, avagy a „tudományos antiszemitizmus” Magyarországon. *Múltunk*, 2018/1. 4–49.

⁵ Például Vonyó József: Gömbös Gyula és a zsidókérdés. In: Paksy Zoltán (szerk.): *Az antiszemitizmus alakváltozatai. Tanulmányok*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2005. 33.; Vonyó József: Előszó. In: Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. (Tanulmányok, dokumentumok)*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2012. 11.; Vonyó József: *Gömbös Gyula*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2014. 144.; Paksy Zoltán: *A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak megalakulása, tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon, 1932 és 1939 között*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2007. 51–54. Forrás: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/16152/paksy-zoltan-phd-2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltve: 2024. 10. 23.); Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 52–55.; Paksy Zoltán: *A nagykanizsai zsidóság és a holokauszt*. Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata. Nagykanizsa, 2014. 54–57.; Bolgár Dániel: A méret a lényeg? A zsidó koponya mérése Magyarországon (1875–1944). *Replika*, 2019/113. 132. <https://replika.hu/replika/113-07>; Bolgár Dániel: A Kiválasztódott Nép – A zsidó Siker régi magyarázatai (II.) Genetikai Elméletek. *Szombat*. Forrás: <https://www.szombat.org/tortenelem/a-kivalasztodott-nep-a-zsido-siker-regi-magyarazatai-ii> (Letöltve: 2024. 10. 23.).

⁶ A fajbiológia egyes megállapításait több ismert személyiség osztotta (Kovács Tamás: A magyar fajvédelem. *Rubicon*, 2006/10. 52.), vagy fejleményeit legalább-

1920-as években, és még a fajbiológusok között sem Keltz volt a legismertebb személyiség. Ez nem jelenti azonban, hogy radikális elgondolásai visszhang nélkül maradtak volna, sőt néhány évig a szélsőjobboldali értelmiségi diskurzus egyik karakteres résztvevője volt. E tanulmány – az életút vázlatos bemutatása mellett – gondolkodásának feltárására tesz kísérletet, abban a reményben, hogy ezzel hozzájárulhat az 1919 utáni szélsőjobboldali gondolkodás átfogóbb megismeréséhez.

A magyar fajbiológia

Az első világháború utáni Magyarországon láthatóvá vált egy irányzat, melynek képviselői egy magyar fajelmélet megalkotásán fáradoztak. A többféle elnevezés közül talán a „fajbiológia” a legegységesebb, és ad okot a legkevesebb félreértésre. Az irányzat képviselői – a legismertebb Méhelgy Lajos zoológuson és Bársony János nőgyógyászon kívül e körbe sorolható még Ritoók Zsigmond belgyógyász, Koller K. Pius genetikus, Malán Mihály antropológus és természetesen e tanulmány főszereplője, Keltz Sándor – nem alkottak egységes mozgalmat, elképzeléseik között is voltak hangsúlyeltolódások, gondolataik alapvonásai mégis azonosnak tekinthetők.

Felfogásukban a „faj” kizárólag természeti-biológiai fogalom volt, ellentétben a korszakban közkeletű, a nemzet, vagy az etnikum szinonimájaként használt értelmével.⁷ A fajbiológusok a különféle társadalmi problémákat, konfliktusokat „faji okokra” visszavezethető természeti tényekként interpretálták, és közvetve vagy közvetlenül a „zsidókérdéshez” kapcsolták: gondolkodásuk sarokköve ugyanis a faji antiszemitizmus volt. Bár a hangnem-

is követte [UNGVÁRY Krisztián: Egy magyar intézmény: a „Zsidókérdéskutató Magyar Intézet” keletkezéséhez. In: RAINER M. János (szerk.): *Évkönyv 2003. XI. Magyarország a jelenkorban*. 1956-os Intézet, Budapest, 2003. 147–163.]

⁷ Nota bene, a „faj” Horthy-korban növekvő népszerűsége rámutat bizonyos antiszemita tendenciákra, de e kifejezést nem csak antiszemita módon használták. SZABÓ Miklós: Az etnikus gondolat a Horthy-kor nemzetfelfogásában. In: NÉMETHY Szabolcs–SOMOGYI Zoltán (szerk.): *Múmiák öröksége. Politikai és történelmi esszék*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1995. 152.

ben voltak különbségek, általánosságban elmondható, hogy a szerzők egyik legfontosabb célja az antiszemita nézetek – illetve az azokon alapuló politikai követelések – alátámasztása volt a „tudományosság” tekintélyére építve.

Az antiszemitizmustól nem függetlenül, felfogásuk másik fontos tézise a magyarság állítólagos degenerációja volt. E hanyatlás szerintük természetesen nem erkölcsi vagy társadalmi-gazdasági okokra vezethető vissza, hanem biológiai romlásra, elkorcsosulásra, ami a „magyar faj” végső pusztulásához vezethet. Tehát a nemzethalál toposzának sajátos újraértelmezésével a magyarság biológiai pusztulását vizionálták. „Megoldási javaslataikban” szintén voltak különbségek, de abban egyetértettek, hogy az államnak szükséges volna beavatkoznia az emberi reprodukcióba.

A magyar fajbiológusokra nagy hatással voltak a fajelméletek „klasszikusai”, mint Arthur de Gobineau, vagy az 1919 utáni magyar szélsőjobboldalon különösen népszerű Houston Stewart Chamberlain, de mellettük ismerték az olyan, akkor már nemzetközileg kurrens szerzők munkáit is, mint például a később a náci Németországban nagy karriert befutó Eugen Fischer vagy Hans F. K. Günther.

A szűken vett fajelméleteken túl, a fajbiológusok gondolkodásában kimutatható a korszakban Magyarországon is – és korántsem csak a szélsőjobboldalon – figyelmet keltő olyan egyéb irányzatok hatása is, amelyek társadalmi jelenségeket szintén biológiai okokkal, vagy legalábbis biológiai metaforákkal próbáltak magyarázni. E kategóriába sorolható a szociáldarwinizmus, a társadalmi evolúciós elmélet, a Lombroso-féle antropológiai kriminológia és természetesen az eugenika.

A magyar fajbiológusokat érő nemzetközi hatások mellett meghatározó volt az 1919 utáni időszak magyar szélsőjobboldali, antiszemita közege. Ezekben az években a fajbiológusok közül többen is aktív közéleti szerepet vállaltak, gyakori közreműködői voltak a szélsőjobboldali társadalmi egyesületek tevékenységének, sőt később, a fajvédők kormánypártból való kiválása után többen is az új párttal tartottak.

Nemesi származás és kamarási méltóság – Keltz Sándor családi háttere és előélete

A mindkét ágon nemesi származású Keltz Sándor 1875-ben, Budapesten született Keltz Pál, a Magyar Királyi Nemesi Testőrség tagja, későbbi őrnagya⁸ és Vay Ilona bárónő egyetlen gyermekeként. A Keltz család német származású, egyes források szerint salzburgi eredetű.⁹ Celtz István 1568-ban Miksa királytól kapott magyar nemességet.¹⁰ A Cheltz írásmóddal is ismertes egykori szomszédvári várnagy családi birtoka Vas vármegyében, az önálló településként ma már nem létező Fületinc nevű falu határában volt.¹¹ Innen származott az időnként még Keltz Sándor által is használt egyik nemesi előnév, a fületinczi. A másik előnév, a löki, avagy loóki, a Fejér vármegyében található, ma Nagylókként ismert településre utal, ahol Mária Terézia adományozott birtokot Kelcz József (1721–1783) királyi tanácsosnak.¹² Az évszázadok során a család számos tagja viselt megyei és kormányzói hivatal.¹³ Keltz Sándor a Keltzek borsodi ágához tartozott, a családi lakhely és a birtok Vatta községben volt.¹⁴ Édesanyja, Vay Ilona bárónő a számos, „a 18–19. századi Magyarország egyházi, társadalmi, politikai közéletének legkiemelkedőbb befolyású és hatása”¹⁵ alakját soraiban tudó, nagy

⁸ HELLEBRONTH Kálmán: *A magyar testőrségek névkönyve*. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1940. 497.

⁹ BOROVSKY Samu: *Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye*. Apollo Irodalmi Társaság, Budapest, 1903. 538.

¹⁰ PETTKŐ Béla–Ifj. REISZIG Ede: *Magyar nemzetségi zsebkönyv. Második rész: Nemes Családok*. Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Budapest, 1905. 327. A nemesi címer leírását lásd: SZLUHA Márton: *Vas vármegye nemes családjai*. Heraldika Kiadó, Budapest, 1998. 69.

¹¹ Uo.

¹² PETTKŐ Béla–Ifj. REISZIG Ede: I. m. 327.

¹³ NAGY Iván: *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Ráth Mór, Pest, 1859. 168.

¹⁴ PETTKŐ Béla–Ifj. REISZIG Ede: I. m. 327.

¹⁵ BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor: A Vay család a társadalmi, politikai közéletben. In: BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor: *Követek és követők. Közéleti és Sárospatak szellemi hatástörténetéhez*. Zempléni Múzea, Sárospatak, 2015. 27.

múltú Vay család, azon belül is az „idősebb bárói ág”¹⁶ sarja volt. Anyai nagyapja, Vay Lajos háromszoros Borsod vármegyei főispán volt, e tisztséget szintén betöltötte nagybátyja, Vay Béla is. Vay Ilona leszármazása visszavezethető – egy kevésbé ismert ágon – Thurzó György nádorig.¹⁷

Keltz Sándor 1902-től a kizárólag ősi nemesi származású személyek részére elérhető méltóság, a császári és királyi kamarás cím viselője is volt,¹⁸ és 1904-től a Nemzeti Casino tagja.¹⁹ „Udvarképességét”²⁰ alátámasztják azok a tudósítások is, melyek megjelenéséről számolnak be különböző, a király személyes részvételével zajló udvari rendezvényeken.²¹ Rendszeresen részt vett egyéb, a státuszához illő társasági eseményeken is, például vadászatokon.²²

Az illusztris származás nem jelentett szükségszerűen kiemelkedő gazdagságot. Az 1895-ös adatok szerint az anyja, Keltz Pálné neve alatti 380 kataszteri holdnyi birtok csak a harmadik legnagyobb volt Vatta községben, és művelését nem is

¹⁶ GUDENUS János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. IV. kötet.* Heraldika Kiadó, Budapest, 1998. 171.

¹⁷ Kis Bálint: Thurzó György nádor jogtalanul mellőzött örökösei. *Genealógiai Füzetek*, 1911. IX. C1 tábla. A bethlenfalvi gr. Thurzó György nádortól leszármazó 5 gróf Pekri leány nemzedékrendje. 142.

¹⁸ *Magyarország tiszti cím- és névtára.* 1904. XXII. KSH, Budapest, 1904. 44. E méltóság „az ősi nemesség 24 éven felüli férfi tagjai részére volt fenntartva, amennyiben kérelmezték és az uralkodó sem zárkózott el az adott illető kinevezése elől. (Többek között a »kifogástalan politikai magaviselet« is a feltételek közé tartozott.) Automatikusan tehát senkinek sem járt és nem lehetett a kinevezést követelni sem. A kamarási méltóság viselője tényleges udvari szolgálatra is beosztható volt...” BALLABÁS Dániel: A magyar nemesség társadalmi tagolódása (16–20. század). In: KOLLEGA TARSOLY István–KOVÁCS Eleonóra–PANDULA Attila–VITEK Gábor (szerk.): *Genealógia 2.* Tarsoly Kiadó, Budapest, 2013. 41.

¹⁹ A Nemzeti Casino tagjainak névsora 1907-ben. *A Nemzeti Casino szabályai és Tagjainak Névsora*, 1907. (84. évfolyam) 38.

²⁰ E státusztól lásd: BALLABÁS Dániel: I. m. 40–41.

²¹ 1903 februárjában például Keltz is a budai palota márványtermében zajló Udvari Bál vendége volt (Udvari bál – Budapest február 7. *Pesti Napló*, 1903. február 8. 6–7.), a következő év májusában Ferenc József személyes kihallgatásán is részt vehetett (Királyi kihallgatás. *Pesti Napló*, 1904. május 17. 9–10.)

²² A *Vadászlap* tudósítása szerint a gróf Pejachevich nasici birtokán tartott szalonkavadászaton Keltz tizenegy madarat lőtt. A gróf Pejachevich féle nasici uradalomban. *Vadászlap*, 1906. május 5. 172.

a család irányította, hanem haszonbérő gazdálkodott rajta.²³ Feltételezhető, hogy a korban csak középirtoknak²⁴ számító földterület szerényebb jövedelmezősége is hozzájárult ahhoz, hogy Keltz Sándor a tipikus dzsentri életpályán indult el, állami hivatalt vállalt, és majd csak élete későbbi szakaszában – és az ország másik szegletében – kezdett maga is gazdálkodással foglalkozni. A jeles tanuló középiskolai tanulmányait Kassán végezte,²⁵ egyetemi évei után – Budapesten hallgatott jogot,²⁶ Kolozsvárt avatták az államtudományok doktorává²⁷ – kezdett az államapparátusban dolgozni.

Hivatalnokként végig a Földművelési Minisztérium tisztviselője volt, és folyamatosan haladt felfelé a ranglétra grádicsain.²⁸ 1910-ben, mindössze harmincöt évesen maga kérte nyugdíjazását, mely alkalomból – miután a minisztertanács a javaslatot tudomásul vette²⁹ – a miniszter előterjesztésére a király miniszteri

²³ TAKÁCS László–KOVÁCS Zsolt: *Vatta község története*. Vatta Község Önkormányzata, Vatta, 2000. 156.

²⁴ KÖVER György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. In: GYÁNI Gábor–KÖVER György: *Magyarország társadalomtörténete*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 87.

²⁵ Keltz Sándor a Jászóvári Premontrei Kanonok Rend Kassai Főgimnáziumába járt, ahol 1893-ban érettségizett. A matúrára jelentkező negyvenhárom diák közül mindössze hárman tettek jeles vizsgát, egyikük Keltz volt. (Értesítő. *Budapesti Hírlap*, 1893. augusztus 4. 8.)

²⁶ *A Budapesti Kir. Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja. MDCCCXCVI–XCVII. tanévre*. Magyar Királyi Tud.-Egyetemi Nyomda, Budapest, 1897. 108.

²⁷ Doktorrá avatások. *Kolozsvár*, 1897. december 4. 3.

²⁸ 1897 őszén „ideiglenes minőségű díjtalan miniszteri fogalmazó-gyakornokként” kezdett (Hivatalos rész. *Földművelési Értesítő*, 1897. október 10. 1.), majd már a következő év májusában megtörtént „miniszteri segédfogalmazói” kinevezése (Kivonat a Hivatalos Lapból – május 3. *Pesti Napló*, 1898. május 4. 16.). Érdekes adalék, hogy 1900-ban e pozícióban a minisztérium VII. főosztályának 2. ügyosztályán csak ketten dolgoztak: Keltz és Jászi Oszkár (*Budapesti cím- és lakásjegyzék*. 1900. május – 1901. április. 200.). Keltz 1906-ban „miniszteri segédtitkári címmel és jelleggel felruházott miniszteri fogalmazó” lett (Kinevezések a Földművelésügyi Minisztériumban. *Pesti Napló*, 1906. december 1. 12.), bő fél év múlva teljes jogú segédtitkárrá léptették elő (Kinevezés a Földművelésügyi Minisztériumban. *Pesti Napló*, 1907. július 19. 8.)

²⁹ *Minisztertanácsai Jegyzőkönyvek*. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 27 19100416 1910.04.16. 1910. április 16-i ülés, 44. napirendi pont.

titkári címmel tüntette ki.³⁰ A 12 év, 7 hónap, 26 nap beszámított szolgálati idő alapján évi 1584 koronás nyugdíjat állapítottak meg számára.³¹ Források hiányában nem tudható a korai nyugdíjazás oka, de ez életében további változásokat is jelentett.

A hivatalnokként még Budapesten élő Keltz 1909-ben vásárolta meg a flandriai gróf volt birtokát a Nagykanizsa melletti Palin községben,³² a nyugdíjazását követő években már onnan irányította a gazdaságot és egyéb üzleti ügyeit.³³

1902-ben vette feleségül Telegdy Ilonkát.³⁴ Apósa a Bihar megyei kormánypárti országgyűlési képviselő,³⁵ a partiumi család-

³⁰ Kitüntetett segédtitkár. *Pesti Hírlap*, 1910. május 19. 11.

³¹ *Kimutatás azokról az állami nyugdíjasokról, a kik az 1910. évben nyugalmaztattak, továbbá azokról az özvegyekről és árvákról, a kik az említett évtől kezdve állami ellátást élveznek.* Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1911. 95.

³² Birtokvásárlás. *Zalai Közlöny*, 1909. április 26. 3. – A gazdaság központja Palinban volt, de maga a földbirtok – későbbi források szerint – Korpaváron. (*Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára.* Rudolf Mosse Magyarországi Képviselete Rt., Budapest, 1924. 1001.) Ma már mindkét, egykor különálló település Nagykanizsa részét képezi. A birtok korábban a régi nemesi Inkey családe volt, 1846-ban anyagi és egyéb családi problémák miatt adták el. A vevő a belga királyi család tagja, Herczeg Száz Koburg Gothai Ágoston volt, aki a Flandria Hercege címet is viselte. (GÓCZE Rezső: A palini Inkeyek a késői feudalizmusban. *Honismeret*, 1988/1. 23.) Más források szerint a vásárló maga a belga király, I. Lipót volt, aki kisebbik fiának, Fülöp Eugénnek vásárolta meg a birtokot, aki később a „Flandria Grófja” címet is viselte. (TARNÓCZKY Attila: Hol, mi? *Kanizsai házak és lakói.* Nagykanizsa, 2020. 237–239.

Forrás: <https://holmi.nagykar.hu/keptar/7337/65274/download.html> (Letöltve: 2024. 10. 23.). A birtok egy része később parcellázásra került. (KAPOSÍ Zoltán: A kiegyezés szerepe a magyarországi mezőgazdaság fejlődésében. *Agrártörténeti Szemle*, 2017/1–4. 82.) Vételezhető, hogy Keltz már csak egy kisebb részét vásárolja meg.

³³ Keltz 1911-ben egyik alapítója a Dunántúli Parcellázó és Finanszírozó Bank Részvénytársaság nevű cégnek. (A „Dunántúli parcellázó és finanszírozó bank részvénytársaság” alapítási terveze. *Zala*, 1911. október 1. 2.) A következő évben megalakult szintén nagykanizsai központú Néptakarékpénztár Részvénytársaságnak – mely egyszersmind egyesült is a Dunántúli Parcellázó és Finanszírozó Rt.-vel – már Keltz az egyedüli vezetője (Kivonat a Magyarországi Kereskedelmi Cégjegyzékekből. *Központi Értesítő*, 1912. július 7. 1566.), akit közfelkiáltással választottak meg (Pénzügyintézetek fúziója. *Zalai Közlöny*, 1912. április 29. 3.), és e pozíciója csak 1922 tavaszán szűnt meg. (Kivonat a Kereskedelmi Cégjegyzékekből. *Központi Értesítő*, 1923. április 6. 287.)

³⁴ „Házasság”. *Vasárnapi Ujság*, 1902. június 6. 440.

³⁵ STURM Albert (szerk.): *Országgyűlési almanach 1901–1906.* A Budapesti Tudósító kiadása, Budapest, 1901. 377.

di birtokán sikeres mintagazdaságot létrehozó³⁶ Telegdy – más írásmódban Telegdi – József volt. A házaspárnak egy gyermeke született, 1903-ban, Malvin.³⁷ A házasság 1913-ban válással végződött.³⁸

Tudományos és politikai ambíciók – szerény sikerek

A fiatal Keltz Sándor első publikációjával már közvetlenül a jogi doktorátus megszerzése után jelentkezett: ő írta a Márkus Dezső szerkesztette *Magyar jogi lexikon* „Adó” című szócikkét.³⁹ Első jelentősebb írása 1904-es filozófiai dolgozata, melyben a klasszikus test-lélek problémát taglalva egyfajta idealista álláspont mellett érvelt, elutasítva a hagyományos, két szubsztancián alapuló filozófiai dualizmust.⁴⁰ A tanulmány megjelenése csak korlátozott figyelmet keltett. A sajtóviasszhang – egy félflekkes ismertetőt leszámítva⁴¹ – a *Husadik Század* recenziójára korlátozódott. A recenzens úgy látta, hogy a művet „[e]gészséges pozitív szellem hatja át, a mely mentes minden metafizikai túlkapástól”,⁴² de határozottan polemizált Keltz alapkoncepciójával, tehát avval a felfogással, mely az empirikus valóságot és a logikai összefüggéseket is az emberi pszichéből vezeti le.⁴³

³⁶ VARGA Árpád: Egy mezőtelegdi pénztárkönyv tanulságai. *Erdélyi Múzeum*, 1994/3–4. 62.

³⁷ KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok. V. kötet. Hé-Kezy*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1913. 426.

³⁸ Ugyan nem tudni, hogy pontosan mi történt, de a vagyonmegosztási szerződésben „Keltz Sándor beismerte, hogy neje ellen oly súlyos házastársi kötelezettségmegsértéseket követett el, amelyek a nőt a házasság felbomlásának kérésére feljogosítják”. *A jogszolgáltatás területi szervei. Hedry Aladár közjegyző iratai. Okiratok*. Budapest Főváros Levéltára (BFL) VII.171.a. 1913/0366. Egyezség, illetve vagyonelkülönítési szerződés. 10.

³⁹ KELTZ Sándor: Adó. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1898. 81–90.

⁴⁰ KELTZ Sándor: *A psycho-physikai dualizmus*. Ranschburg Gusztáv Könyvkereskedése, Budapest, 1904.

⁴¹ A psycho-physikai dualizmus. *Az Ujság*, 1905. március 9. 13.

⁴² ENYVVÁRI Jenő: A Psycho-physikai dualizmus. *Husadik Század*, 1905/1. 557.

⁴³ Uo.

Művével megpályázta az Akadémia Marczibányi-jutalmát,⁴⁴ de a bírálók tetszését nem nyerte el a benyújtott értekezés. Felrótták, hogy a szerző láthatóan nem ismeri a téma kurrens irodalmát – többek között Wilhelm Wundt munkásságát sem⁴⁵ –, kritizálták homályos megfogalmazásait, fogalmi pontatlanságát, és további kutatómunka szükségességére hívták fel a figyelmét.⁴⁶

Egy év múlva, 1905-ben Keltz a politikában próbált szerencsét: Nógrád vármegyében, kormánypárti programmal elindult az országgyűlési választásokon, de alulmaradt Károly Józseffel, az inkumbens függetlenségpárti képviselővel szemben.⁴⁷ Talán már a vereségét előlegezték meg azok a kampányát sújtó szerencsétlen, botrányos esetek, melyekről a fővárosi sajtó is beszámolt. Ilyen incidens volt, amikor a Nézsán korteskedő Keltz programbeszédét sem tudta elmondani, mert a közönség az ellenfél szüntelen éltetésével, megalázó módon belefojtotta a szót,⁴⁸ vagy amikor Rád községbe nyolc csendőr társaságában érkezett, hogy megtartsa beszédét, de a karhatalom jelenléte tiltakozást váltott ki a helyiek körében.⁴⁹

Feltételezhetően e kudarcok is közrejátszottak abban, hogy évekre teljesen eltűnt a nyilvánosságból, és majd csak Zalába költözése után hallatott magáról: friss birtokosként 1909-ben részt vett az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) rendkívüli közgyűlésén,⁵⁰ 1914-ben pedig bekerült a vármegyei

⁴⁴ A patinás díjról lásd: FEKETE Gézőné: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, 1988. 13–17.

⁴⁵ Wilhelm Wundt (1832–1920) a modern, tudományos alapú pszichológia egyik úttörője ekkor már magyarul is olvasható volt: WUNDT Vilmos: *Az ember élettanának kézikönyve*. Heckenast, Pest, 1871., vagy WUNDT Vilmos: *A lélektan alapvonalai*. Franklin, Budapest, 1898.

⁴⁶ Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi Mellékjutalomról. *Akadémiai Értesítő*, 1905/8–9. 444–445.

⁴⁷ FABRÓ Henrik–UJLAKI József (szerk.): *Sturm-féle Országgyűlési almanach 1905–1910*. A Pesti Lloyd-társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1905. 301. Az almanach tévesen Keltz Jánosnak nevezi a vesztes kihívót, de más forrásokból egyértelmű, hogy Keltz Sándorról van szó. Keltz végül 1430 szavazattal kapott kevesebbet ellenfelénél. (Választási hírek. *Alkotmány*, 1905. január 28. 6.)

⁴⁸ „Készülődés vidéken”. *Budapesti Hírlap*, 1905. január 19. 4.

⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1905. január 26. 6.

⁵⁰ Az OMGE rendkívüli közgyűlése. *Köztelek*, 1909. február 17. 374.

közggyűlés központi választmányába.⁵¹ Keltz a háború vége felé, különösen az ellenforradalom időszakában lett igazán aktív a közéletben. Források híján korábbi szellemi fejlődéséről sincsenek pontos ismereteink, de feltételezhető, hogy a szélsőjobboldali fordulatot nála is – számos kortársához hasonlóan – a háborús évek váltották ki.

A radikális jobboldali Keltz

Hosszú hallgatás után Keltz csak 1918-ban jelentkezett újabb publikációval. Pamfletjében a Vázsonyi Vilmos-féle választójogi tervezet vitájához szólott hozzá,⁵² már egyértelműen a jobboldali radikalizmus hangján, megelőlegezve a következő években kifejtett antidemokratikus nézeteit. Bár Vázsonyi sem indítványozta a választójog azonnali, általános kiterjesztését,⁵³ Keltz még így is túlzásnak tartotta a törvénytervezetet. A kodifikátor motivációjában „szabadkőműves szellemet” vélt felfedezni, és a tervezet alapelvét jelentő, a minimum négy elemi iskolai osztály elvégzését megkövetelő műveltségi cenzust elégtelennek minősítve, a „szennylapok”, valamint a „hazaárulásra buzdító röpiratok” által befolyásolt „olvasó proletárok” rémképét vetítette elő.⁵⁴ A bírálaton túl kiegészítő – a választójogot tovább korlátozó – javaslatokat is megfogalmazott: „Ha már beletévedtünk a demokratikus eszmekörbe és [...] nincs erőnk, amely a tiszta konzervatív nacionalista világnézethez visszavezethetne...”⁵⁵ A választójog mellett a választhatóság jogát is korlátozta volna, minimum két esztendő érdek-képviseleti tagságot írt volna elő olyan szervezetekben, mint például az OMGE vagy az MTA.⁵⁶ A nemzetiségi pártok alapítását szigorúan tiltotta volna, akárcsak az osz-

⁵¹ Vármegyei közgyűlés. *Magyar Paizs*, 1914. szeptember 17. 2.

⁵² Keltz Sándor: *Néhány szó a választójogi javaslatához*. Szerzői kiadás, Budapest, 1918.

⁵³ Varga Lajos: *Kormányok, pártok és a választójog Magyarországon 1916–1918*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 88–89.

⁵⁴ Keltz Sándor: *Néhány szó...* I. m. 3.

⁵⁵ Uo. 3.

⁵⁶ Uo. 5.

tályalapon állókat és a monarchia ellen fellépőket. Előírta volna, hogy a képviselők esküt tegyenek arról is, hogy nem tagjai titkos társaságoknak.⁵⁷ Kiadványa visszhangtalan maradt, a választójogi vitát elemző szakirodalom sem idézi. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy argumentációja nagy hasonlóságot mutat a törvényjavaslat korabeli konzervatív kritikájával, és nála is kimutatható az a szemlélet, amely a választási jogosultság kérdéseit nem az egyének polgári jogai, hanem az állam vélt érdekeinek irányából fogalmazta meg.⁵⁸ Ugyancsak kimutatható e szövegben az a demokráciával és a szélesebb néprétegek közéleti részvételével szembeni averzió, mely későbbi gondolkodásának egyik alappillére lesz.

A forradalmak utáni hónapokban kezdődött legtevékenyebb közéleti korszaka. Bizalmi feladatként 1919 őszén gróf Sigray Antal, Nyugat-Magyarország főkormánybiztosa Keltzet Zala megyei politikai biztosnak nevezte ki. Feladata a tisztviselők Tanácsköztársaság alatti tevékenységének vizsgálata volt.⁵⁹ Nem ő volt az egyetlen olyan prominens fajbiológus, aki tevékeny szerepet vállalt az ellenforradalmi számonkérésekben. A budapesti egyetemen lefolytatott igazolási eljárásoknak aktív közreműködője volt a két talán legismertebb fajbiológus-professzor, Bársony János⁶⁰ és Méhelő Lajos is.⁶¹ Utóbbi akadémikusként még az MTA elszámoltatásaiban is tevékenyen részt vett.⁶²

Az ellenforradalom kezdeti időszakában Keltz több, az új hatalom helyi megszilárdulását támogató esemény közreműködője volt. 1919 novemberében már a Határrendőrség táncestjének vendége,⁶³ majd 1919 karácsonyán a Nemzeti Hadsereg számára

⁵⁷ Uo. 6.

⁵⁸ A tervezet konzervatív kritikájáról lásd: VARGA Lajos: *Kormányok...* I. m. 118.

⁵⁹ PAKSY Zoltán: *A nagykanizsai...* I. m. 54.

⁶⁰ TÓTH István: Bársony János 1860–1926. *Orvosi Hetilap*, 1926. március 7. 235.

⁶¹ DÉNES Iván Zoltán: Az igazolási eljárástól a nyugdíjazásig: Marczali Henrik eltávolítása az egyetemről (1919–1924). *Századok*, 2017/4. 1341., 1343. és 1353.

⁶² VARGHA Domokosné-BALÁZS Lajos: Kövesligethy Radó „tetemrehívásáról”. *Magyar Tudomány*, 2006/12. 1501.

⁶³ A határrendőrség táncestélye. *Zala*, 1919. november 28. 2.

szervezett gyűjtést szűkebb pátriájában.⁶⁴ A húszas évek első felében is aktív részese maradt a nagykanizsai közéletnek. Egyes nyilvános szereplései protokolláris jellegűek voltak, és valószínűsíthetően földbirtokosi státuszával és kamarási méltóságával magyarázhatók. Erre példa Horthy Miklós kormányzó 1923-as látogatása a zalai városban, mely alkalommal Keltz is tagja volt a vármegyei notabilitásokból álló fogadóbizottságnak.⁶⁵ Ugyanakkor nagykanizsai szerepléseinek másik hányadát – melyek az országos szélsőjobboldali egyesületek helyi szervezeteihez kapcsolódtak – már egyértelműen politikai kötődései magyarázzák.

Az ellenforradalom időszakában fellépő – és az antiszemita közhangulathoz nagymértékben hozzájáruló – különböző szélsőjobboldali társadalmi egyesületek Nagykanizsát sem kerülték el. Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME), mely az egyik legradikálisabb és egyben legbefolyásosabb is volt az efféle egyesületek között, éppen Nagykanizsán alapította meg első vidéki szervezetét.⁶⁶ A másik, az ÉME-ből kinőtt, talán még befolyásosabb szervezet, a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) már 1919-ben főosztályt alapított a városban.⁶⁷ Keltz neve mindkét szervezet kapcsán előkerült. Már 1920 januárjában „népmulatságot” rendezett Palinban, melynek résztvevői az est teljes bevételét a MOVE-nek adományozták.⁶⁸ Fajelméleti nézeteit – a fellelhető források alapján – először 1921-ben, az ÉME nagykanizsai taggyűlésén, a helyi Keresztény Otthon nagytermében tartott felolvasásán tárta a nyilvánosság elé. A *Zalai Közlöny* tudósítása szerint „mélyen szántó, alapos tudományossággal állította össze értekezését, a melyben eddig egészen új felfogás nézőszögéből igen érdekfeszítően és mindvégig lebilincselően ismertette a szemita

⁶⁴ Palin áldozatkészsége. *Zalai Közlöny*, 1919. december 25. 7.

⁶⁵ A Kormányzó Úr nagykanizsai látogatása. *Zalai Közlöny*, 1923. május 1. 1.

⁶⁶ NÉMETH László–PAKSY Zoltán: Zsidók Zala megye társadalmában 1919–1945. In: NÉMETH László–PAKSY Zoltán (szerk.): *Együttélés és kirekesztés: Zsidók Zala megye társadalmában 1919–1945*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2004. 11–12.

⁶⁷ BARBARITS Lajos: *Nagykanizsa*. (Magyar városok monográfiája IV.) A Magyar Városok Monográfiájának Kiadóhivatala, Budapest, 1929. 184.

⁶⁸ Adakozás a MOVE céljaira. *Zalai Közlöny*, 1920. február 26. 3.

faj eredetét, életmódját és elszórodottsága révén az egész világra igen végzetszerűen kiható erkölcsi életfelfogását”.⁶⁹

Az 1922-es nemzetgyűlési választások időszakában újra felbukkant az országos politikában: ideiglenesen az őriszentpéteri körzet képviselőjelöltje lett az Egységes Párt színeiben.⁷⁰ Több jelölttel együtt az ő neve is utólag került fel a listára, a párt négyfős vezető bizottságának – Bethlen István, Klebelsberg Kuno, Gömbös Gyula és Nagyatádi Szabó István – döntése alapján.⁷¹ Vélelmezhető, hogy listára kerülése a párton belüli, képlékeny erőviszonyok következménye volt, mint az is, hogy végül mégsem ő lett a jelölt, hanem majd a mandátumot is elnyerő Patacsi Dénes.⁷²

Keltz Sándor helyi szélsőjobboldali közéletben elfoglalt pozícióját demonstrálja, hogy 1924 novemberében ő mondhatott zárszót az országos fajvédő körűt nagykanizsai gyűlésén, melyen olyan prominens fajvédő politikusok is felszólaltak, mint Gömbös Gyula, Lendvai István vagy Ulain Ferenc.⁷³

Ebben az időszakban azonban már fővárosi rendezvényeken is egyre többet szerepelt, és időnként az országos sajtó szélsőjobboldali szegletében is publikált. Budapesti szerepléseinek egy kisebb részét azok a rendezvények tették ki, amelyekre rangja miatt volt hivatalos.⁷⁴ Nyilvános fővárosi fellépéseinek zöme viszont egyértelműen a jobboldali/szélsőjobboldali társadalmi egyesületekhez és – annak megalakulása után – a Fajvédő Párthoz köthető.

⁶⁹ Az ÉME taggyűlése. *Zalai Közlöny*, 1921. április 24. 3.

⁷⁰ Az Egységes Párt újabb jelöltjei. *Budapesti Hírlap*, 1922. május 7. 5.

⁷¹ SIPOS József: Az Egységes Párt szervezése és 1922-es tavaszi kampánya. In: BARKÁNYI Ildikó–F. LAJKÓ Orsolya (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 2014. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2014. 341.

⁷² HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 37.

⁷³ Lelkes tömegek tüntettek az ébredő gondolat mellett. *Szózat*, 1924. november 18. 5.

⁷⁴ E kategóriába esett például a Nemzeti Kaszinó 1926-os Széchenyi-lakomája. A banketten – Keltz mellett – többek között tiszteletét tette Klebelsberg Kuno, Bethlen István, Herczeg Ferenc és Apponyi Albert is. – A Nemzeti Kaszinó Széchenyi-lakomája. *Budapesti Hírlap*, 1926. február 9. 3.

A magnum opus: Konzervatív világrend

Keltz fő műve az 1923 és 1926 között megjelent *Konzervatív világrend*. A háromkötetes munka már méreténél fogva is egyedülálló a 1920-as évek magyar fajbiológiai irodalmában. Míg az irányzat többi szerzője rendszerint beszédek, újságcikkek, folyóirat-közlemények, vagy brosúraként kiadott pamfletek formájában fejtette ki nézeteit – például az amúgy igen termékeny tollú Méhelő Lajos sem publikált vaskos könyveket –, addig Keltz egy összességében több mint 750 oldalas művel állt elő, rövidebb szövegeket csak ritkábban közölt.

A nagyszabású vállalkozás első kötetét a közismert budapesti kiadó, a Stádium adta ki,⁷⁵ a két következőt⁷⁶ viszont a legnagyobb példányszámú zalai napilap, a Nagykanizsán megjelenő *Zalai Közlöny* nyomdája, a Nagykanizsai Nyomda és Lapkiadó Vállalat. A kiadóváltást magyarázhatja, hogy ekkoriban a megyei lap főszerkesztője Hegedüs György ügyvéd, ÉME-alelnök volt.⁷⁷ A jobboldali sajtóban a kötetek megjelenését reklámkampány is kísérte.⁷⁸ A háromkötetes munka kötetenként két-két „könyvre” tagolódik, melyek még külön-külön fejezetekre oszlanak. Valószínűsíthető, hogy Keltz a szokatlan szerkesztési móddal a klasszikus traktátusok példáját követte, hogy ezzel is nagyobb nyomtatékot adjon gondolatainak.

A *Konzervatív világrend* egy sor különféle témát tárgyal. A szerző történelemléfilozófiai, máshol jogbölcseleti fejtegetésekbe bocsátkozik, közgazdasági és társadalomelméleti kérdésekkel foglalkozik, és átfogó narratívát állít fel, mind a – nyilvánvalóan eurocentrikusan értelmezett – világtörténelemről, mind a magyar történelemről. Ugyanakkor legyen bármi is a téma, két kérdés folyamatosan jelen van szövegeiben: a „faji szempont” és a „zsidókérdés”.

⁷⁵ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m.

⁷⁶ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. és Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m.

⁷⁷ Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom...* I. m. 52.

⁷⁸ Például *A Nép*, 1925. szeptember 26. 7.

A rendhagyó fajbiológus

A jogászdoktor Keltz indíttatása és műveltsége eltért a többi fajbiológusétól, akik jellemzően természettudósként vagy orvosként kezdtek a „faji kérdéssel” foglalkozni. Keltz soha nem folytatott valódi természettudományos kutatásokat, ebbéli tevékenysége egy műtrágya-hatékonysági vizsgálatához nyújtott adatszolgáltatásban merült ki.⁷⁹ E különbség a szövegeiben is kimutatható. Míg Méhelyék, alátámasztandó faji elképzeléseiket, rendszeresen hivatkoztak állítólagosan egzakt, természettudományos igazságokra, gyakran élve a tudományos szakirodalom jellegzetességeivel – lábjegyzetekkel, ábrákkal, hivatkozásokkal –, addig Keltz argumentációjában inkább a szellemtudományok kifejezőmódját követte, stílusa esszéisztikusabb volt, a természettudós helyett a „gondolkodó” szerepét vette magára. Keltznél Joseph Arthur de Gobineau és Houston Stewart Chamberlain hatása is szembetűnőbb, különösen erős ihletet jelenthetett számára Chamberlain és a körülötte csoportosuló „Bayreuthi kör” miszticizmusa és irracionalizmusa.⁸⁰ Mindez korántsem jelenti, hogy ő ne bocsátkozott volna „biológiai” okfejtésekbe. Írt például az „idegen fajjal való keveredés” esetén „egymással harcban álló” kromoszómákról,⁸¹ vagy a zsidó koponyák állítólagos jellegzetességeiről, sőt őslénytani aspektusairól.⁸² Hangneme – és ebben hasonlított más fajbiológusokéra – gyakorta csapott át a szélsőjobboldali sajtó gomba heccstílusába.

Faj, törzs, nemzet

Kelzt Sándor emberképének alapja a „faj”. Elméletében az egyén helyett a „faj” válik a valódi aktorrá, individuummá. Az egyént

⁷⁹ GYÁRFÁS József: Háromévi kísérletek a mésznitrogén hatásának megállapítására. *Kísérletügyi Közlemények*, 1915. január–április. 309.

⁸⁰ Erről lásd: George L. MOSSE: *Toward a Final Solution. A History of European Racism*. J. M. Dent & Son, London, 1978. 94–112., különösen 108.

⁸¹ KELTZ Sándor: Fajvédelem mint világnézet. In: MÉHELY Lajos–KELTZ Sándor: *Fajunk védelméről: két beszéd*. ÉME, Budapest, 1925. 31.

⁸² KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 427–429.

csupán absztrakciónak tartja.⁸³ Mindez nem azt jelenti, hogy az emberi viszonyokat a társadalmi kontextussal vagy a durkheimi értelemben vett társadalmi tényekkel magyarázná: a mozgatórugó a „faj” vastörvénye. Innen következik, hogy „születés és halál csak relatív, a faj tovább él”.⁸⁴ A fa metaforájával élve, Keltz az egyes nemzedékeket a fa egy-egy évben növesztett, majd elhulajtott lombjához hasonlítja.⁸⁵

Az emberi individuum ilyen szélsőséges mértékű háttérbe szorítása és az egyéni emberi életek értékének ilyen mérvű leszállítása egészen extrém következtetésekhez vezethet – és ezekhez Keltz el is jut –, amelyek nemcsak az „ellenséges fajjal” szembeni erőszakos fellépést legitimálják, hanem a „saját fajhoz” tartozó egyének életének leértékelését és a velük szemben alkalmazott erőszakot is, ha a „faj érdekei” úgy kívánják. A „faj” legfontosabb célja – okfejtése szerint – a fajfenntartás, az egyéni önfenntartás is csak ennek lehet alárendelve.⁸⁶

Bevezeti a törzs fogalmát is, amelyet a „fajjal” nagyjából azonos értelemben, szintén az emberi lét alapegységeként használ: „A törzsbeliség is fajiság, de konkrétabb értelemben.”⁸⁷ A faj inkább „természettudományos” fogalom, míg a törzs „etikai”. A törzsi lét principiuma véleménye szerint a „törzsi higiénia” szabályrendszere – a házasodási szabályok összessége –, amely már a „primitív ember” életét is meghatározza, és „a fajtisztaságnak a beltenyésztés elkerülésével való megőrzése annak a célja”.⁸⁸ És hogy miképpen ragadhatóak meg e szabályok a mai világban? „Mindaz, amit az egészséges közvélemény becstelenségnek, ocsmányságnak bélyegez, merénylet a törzsi higiénia ellen. Az individualista etika nem képes indokolni, legfeljebb isteni paranccsal, hogy az élvhajhászat miért legyen bűn? A törzsi higiénia megadja a feleletet.”⁸⁹ Eszerint – érvel Keltz – a „szexuális perverziókat” azért ítéli el a közvélemény, mert azok visszavetik a

⁸³ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 60.

⁸⁴ Uo. 60–61.

⁸⁵ Uo. 61.

⁸⁶ Uo. 62.

⁸⁷ Uo. 63.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

törzs szaporodását. A női szexualitást korlátozó állítólagos alapelv indítéka a faj tisztaságának megőrzése.⁹⁰ Figyelemre méltó, hogy minden, nem a gyermeknemzést célzó szexuális érintkezés a perverzió kategóriájába kerül. Ugyanakkor feltűnő az is, hogy a nőket érintő elvárások sokkal szigorúbbak a férfiakénál, holott a vér állítólagos „tisztaságának” logikájából nem következne ilyen különbségtétel.

De Keltz szerint nemcsak a szexualitást, hanem az emberi lét minden más aspektusát is a törzs/faj ereje határozza meg. Mivel csak születés alapján válhat valaki a törzs tagjává, lehetetlen a szabad be- és kilépés, ezért úgy véli ez – tehát a leszármazás és az átöröklés – lehet az *etikum* alapja,⁹¹ egy olyan etikumé, amely elveti az univerzális emberi értékek lehetőségét.

A nemzetet a törzsből vezeti le, ami így szintén szigorúan leszármazási közösség: „Etikai értelemben véve a törzsnek ott van határa, ahol a reális és hatékony törzsi érzéseknek a határa van. Eme legfelsőbb határon a törzs helyébe a nemzet fogalma lép. A nemzet etikai maximum, mert annál távolabbi és tágabb körű fogalom etikailag irreális lenne, vagyis hiányoznék az állandó és hatékony ösztön, amely a cselekvést megfelelően irányítaná.”⁹²

Állam, társadalom, politika

Felfogásában az ideális állam kizárólag „az uralkodó faj (törzs, nemzet) hatalmi szervezete”. Az egyéb megközelítéseket, például a társadalmi szerződéselméleteket, „mesemondók” agyszüleményeinek tartotta.⁹³ Mivel álláspontja szerint az állam hatalmi struktúrája a család mintáját követi, így nem lehet demokratikus, hiszen a családfő sem választásokon nyeri el pozícióját.⁹⁴ Ezért úgy érvel, hogy a „faji ösztönökön” alapuló „patriarchális állam a legstabilabb állam”.⁹⁵ Az általa elképzelt eszményi ál-

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Uo. 63.

⁹² Uo.

⁹³ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 7.

⁹⁴ Uo. 8.

⁹⁵ Uo.

lam társadalma „faji alapon létesült kaszt-diktatúra” lenne. Az egyes kasztokon belül engedne bizonyos önkormányzatiságot, „de itt sem az egyéni szabadság alapján, hanem a faji »élite« és »superélite« szerint kialakuló tekintélyek alatt”.⁹⁶ A „szabadság” és az „egyenlőség” jelszavai Keltz szerint nem összeegyeztethetők a „reális emberi természettel”.⁹⁷ Egyedül a „konzervatív szabadságot” tartja helyénvalónak, ezen pedig azt érti, hogy az egyének szabadságában áll a nemzet érdekében való fejlődés.⁹⁸

Társadalomképében kitüntetett helyet kapnak az arisztokraták, akik szerinte az eredeti uralkodó fajtól származnak, míg a „demokraták” a leigázott fajtól, tehát ellentétük faji ellentét.⁹⁹ A „leszármazott arisztokrácia és a nacionalizmus egymást feltételező és sokszoros vonatkozásban átszövő fogalmak. Arisztokrácia a faj tiszta elitje, a faji ideál megtestesítője”.¹⁰⁰ A magyar arisztokrácia helyzetét viszont több ponton is problémásnak látta, leginkább azt kifogásolva, hogy Magyarországon kevert vérűek, sőt, hogy a legutóbbi időkben zsidók is bekerültek a főnemességbe.¹⁰¹

Keltznél az arisztokrácia fontos szerepét részben magyarázhatja személyes státusza: Vay-leszármazottként, császári és királyi kamarásként, a Nemzeti Kaszinó tagjaként valószínűleg arisztokratának tartotta saját magát is. Ez azért is figyelemre méltó, mert ugyan az 1920-as években újrászerveződött a dualista időszak társadalmi hierarchiája, a külsőségek és a bonyolult rendszert alkotó címek és rangok ismét fontossá váltak,¹⁰² viszont a szélsőjobboldalon ebben a korszakban valódi arisztokraták nem exponálták magukat – a fajvédők tipikusan katonatisztek és értelmiségiek közül rekrutálódtak. A főnemeselek jellemzően csak a következő évtizedben, a gazdasági válság időszakában

⁹⁶ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 185.

⁹⁷ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 11.

⁹⁸ Uo. 16.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Uo. 27.

¹⁰¹ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 204.

¹⁰² Püski Levente: Arisztokrácia a 20. századi Magyarországon. *Korunk*, 2008/10. 99–100.

jelentek meg a szélsőjobboldali kezdeményezések körül.¹⁰³ Tehát bizonyos szempontból Keltz megelőzte korát, bár valószínűtlen, hogy őt kortársai valódi arisztokráciának tartották volna.¹⁰⁴ Másfelől kiemelt érdeklődése az arisztokrácia iránt és a mód, ahogyan összekapcsolta azt a faji kérdéssel, úgy tűnik, példázza azokat a fajelméletek eredetére vonatkozó, ma már klasszikusnak számító interpretációkat is – olyan egymástól amúgy nagyon különböző karakterű szerzők tollából, mint Lukács György,¹⁰⁵ Hannah Arendt¹⁰⁶ vagy Ernst Nolte¹⁰⁷ –, melyek a fajelméleteket a hagyományos európai társadalmi hierarchia felbomlására, az arisztokrácia visszaszorulására adott reakcióként értelmezték. Mindazonáltal Keltz efféle elképzeléseit nem osztotta a többi fajbiológus. Sőt, majdhogynem ellentétes álláspontok is megfogalmazódtak. Bársony János például az „államalkotó faj nemesítésének” forrását a parasztságban látta.¹⁰⁸

A demokrácia iránt Keltz mély ellenszenvvel viseltetett, jóformán a hanyatlás, a pusztulás szinonimájaként emlegette. A demokratikus gondolatok terjedése – csakúgy, mint a szabadság vagy az egyenjogúság eszméié – véleménye szerint maga a „kultúrdekadencia”, annak tünete, hogy az elit, a „kultúrfaj” elvesztette az önmagába vetett hitét.¹⁰⁹ Bár szerinte a demokrácia

¹⁰³ ROMSICS Ignác: A magyar arisztokrácia és a szélsőjobboldal a Horthy-korszakban. *Rubicon*, 2004/11. 60.

¹⁰⁴ A Horthy-kori arisztokráciáról és ismérveiről lásd: GYÁNI Gábor: Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korban. In: GYÁNI Gábor–KÖVER György: *Magyarország társadalomtörténete*. I. m. 233–236.

¹⁰⁵ LUKÁCS György: *Az ész trónfosztása*. Magvető Kiadó, Budapest, 1978. 596–607.

¹⁰⁶ HANNAH ARENDT: *A totalitarizmus gyökerei*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992. 208. Vö. KOVÁCS Gábor: Faj, nemzet, nemzetkarakter (Eszmetörténeti vázlat). In: HÖRCHER FERENC–LAJTAI MÁTYÁS–MESTER Béla (szerk.): *Nemzet, faj, kultúra a hosszú 19. században Magyarországon és Európában*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016. 115–128.

¹⁰⁷ ERNST NOLTE: *A fasizmus korszaka*. XX. Század Intézet–Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 425–427.

¹⁰⁸ BÁRSONY János: *Rectori beszéd a Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem 1922. évi szeptember hó 29-én tartott megnyitó díszünnepségen, elmondta Bársony János Dr. egyetemi tanár*. M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda, Budapest, 1922. 75.

¹⁰⁹ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 8.

gondolata az alsóbb osztályoktól – tehát a „fajilag alsóbbrendűektől” – ered, mégsem szükségszerű, hogy ezek az osztályok a hívei legyenek. A konzervatív parasztság ugyanis tiszteli a „faji fejlődés ranglétráján” felette állókat, a „nemzetfenntartó” arisztokratákat.¹¹⁰ Keltz a közéletet már csak azért is a felső osztályok privilégiumává akarta tenni, mert a politizálás csak elvonja a polgári és a munkásosztályt a munkától.¹¹¹

„Fajvédelmi” programjavaslatokat is felvázolt. Elsőként a „faji világnézet” és a „faji esztétika” alapjait kívánta megvetni. Erre építve látta megvalósíthatónak a „fajnemesítés” programját, majd ennek eredményeit óvó intézkedéseket vezetett volna be.¹¹² A politikai vezetés – követelte, deklaráltan a lótenyésztés módszerét példának állítva – a „magas tenyészértékű párok családalapítását” támogassa.¹¹³

A különböző társadalmi-gazdasági rendszerek közül három típust különített el. A szocializmust, mint zsidó érdeket szolgáló társadalmi berendezkedést, teljes mértékben elutasította.¹¹⁴ A kapitalizmussal szemben nem volt ilyen ellenséges, alapelveit nem vetette el, de a felmerülő problémákért, társadalmi feszültségekért a zsidóságot kárhóztatta.¹¹⁵ A fennálló európai kapitalista rendszert a „zsidó faj viláгурalmi törekvéseinek exponenseként” látta,¹¹⁶ de elvi antikapitalista követeléseket nem támasztott. Sőt, egyes antiszemita kijelentéseit is kapitalizmuspárti álláspontonról fogalmazta meg, például amikor arról írt, hogy a szakszervezetek „zsidó vezéreinek” felforgató tevékenysége, a sztrájk, a „rombolás” elriasztja a befektetőket. A kapitalizmusban jelentkező más problémákat – a korrupciót, a „pártpolitikai célokra való pumpolást” – nem meglepő módon szintén a zsidósághoz kötötte.¹¹⁷ Afféle harmadikutas megközelítésként az „agrárizmust” is külön irányzatként kezelte mint „konzervatív és nacionalista gazdasági

¹¹⁰ Uo. 27.

¹¹¹ Uo. 38.

¹¹² KELTZ Sándor: Fajvédelem mint világnézet. I. m. 29.

¹¹³ Uo. 34.

¹¹⁴ KELTZ Sándor: *Konzervatív világnézet. II. kötet.* I. m. 142–168.

¹¹⁵ Uo. 117–141.

¹¹⁶ Uo. 141.

¹¹⁷ KELTZ Sándor: *Konzervatív világnézet. I. kötet.* I. m. 213.

világnézetet”, és a kapitalizmusnál is pozitívabban ítélte meg.¹¹⁸ de – *laissez-faire* alapon – óvott a túlzott szabályozástól, és az állam korlátozott szerepe mellett érvelt.¹¹⁹ Az antiszemita kitételek itt sem hiányoztak, például amikor „zsidó bankok” helyett „nemzeti hitelelosztót” javasolt.¹²⁰ Talán valamilyen vidéki romantikára apellálva a szociális problémák megoldásaként az „egyszerű életmód” propagálását javasolta, amely „kihúzza az irigység és az úrgyűlölet méregfogát”.¹²¹ A hagyományos hierarchia védelmében a földreformtörekvéseket is ellenezte.¹²² Illetve máskor úgy nyilatkozott, hogy azt csak zsidók földjének elvételével és „magyarokhoz” juttatásával tudja elképzelni.¹²³

Keltz és a „zsidókérdés”

Ha van téma, ami Keltz Sándor érdeklődésének középpontjában állt, az a „zsidókérdés” volt. Bármilyen problémát is tárgyalt, jóformán mindig eljutott a zsidósághoz, felvonultatva az antiszemita toposzok egész skáláját.

Keltz zsidósághépe értelemszerűen faji alapú volt. Saját terminológiájával a zsidóságot „néptörzsnek” titulálta.¹²⁴ Akárcsak más antiszemita, Keltz is a Kr. e. 5. században élt Esdrás által bevezetett vallási reformoktól eredeztette a zsidóság állítólagosan sajátos faji összetételét és annak fennmaradását.¹²⁵ „A zsidó törzs számos rassz kereszteződéséből keletkezett (orientális, kaukázusi vagy armanoid, balti [szláv], negroid, stb.), tehát nem faj, és ezért vannak a zsidók közt szőkék és barnák, világos és sötétbőrűek, szürke és fekete szeműek, sima, hullámos, gyapjas hajúak stb. Viszont orientális és negroid faji elemei minden más európai néptől megkülönböztetik.”¹²⁶

¹¹⁸ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 171.

¹¹⁹ Uo. 174–175.

¹²⁰ Uo. 178.

¹²¹ Uo.

¹²² Uo. 182–186.

¹²³ Keltz Sándor: Fajvédelem mint világnézet. I. m. 33.

¹²⁴ Keltz Sándor: Faj-e vagy felekezet a zsidóság. *Szózat*, 1925. május 31. 7.

¹²⁵ Keltz Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 197.

¹²⁶ Keltz Sándor: Faj-e vagy felekezet a zsidóság? I. m. 7.

Mindezek ellenére Keltz a zsidóságot biológiailag egységes entitásként kezelte, mely egységes ösztön szerint cselekszik: „A zsidó nép hasonló a méh- és hangyatársadalomhoz, mely tanulás és összebeszélés nélkül is biztos faji ösztön szerint cselekszik és pedig úgy, ahogyan a faji érdek kívánja.”¹²⁷ Így a zsidóságon belüli különbségek, törésvonalak létét is tagadta. Nem tartotta relevánsnak az ortodox–neológ ellentétet, sőt kifejtette, hogy a neológ zsidó az „egységes zsidó érdekek ügynöke, kémje, pionírja”.¹²⁸ Szélsőséges antiszemitizmusa nyilvánvalóan nem összeegyeztethető a korszak hivatalos köreire jellemző, a „jó zsidókat” és „rossz zsidókat” megkülönböztető „szelektív antiszemitizmussal”,¹²⁹ és nála nem olvashatunk a „nemesebb” szefárd zsidókról szóló közkeletű feltételezéseket sem¹³⁰ – melyek még fajbiológusokat is megihlettek.¹³¹ A cionizmust is elutasította, pedig azt – az asszimiláció elvetése és a zsidóság önkéntes távozásának programja miatt – még egyes antiszemiták, sőt néha fajbiológusok is bizonyos szimpátiával nézték.¹³² Keltz szerint viszont a cionizmus a fehér faj ellenében világuralomra aspiráló zsidóság eszköze,¹³³ jellemző módon a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvére* is „cionista jegyzőkönyvekként” hivatkozik.¹³⁴

Az ismert antiszemita kliséket felsorolva, maga is recitálja a saját állam alapítására való képtelenséget, a parazita attitűdöt, az eredetiségre, az önálló alkotásra való alkalmatlanságot, a „fehér faj” találmányainak, vívmányainak faji érdekből való

¹²⁷ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 198.

¹²⁸ Uo. 208.

¹²⁹ A szelektív antiszemitizmusról lásd: ORMOS Mária: Az antiszemitizmus alakváltozatai a XX. században. In: PAKSY Zoltán (szerk.): *Az antiszemitizmus alakváltozatai*. I. m. 15–16.

¹³⁰ Lásd: John MERON: Scientific Racism and the Mystique of Sephardic Racial Superiority. *The Leo Baeck Institute Year Book* 1993. XXXVIII. Secker & Warburg, London, 1993. 75–96. DOI: <https://doi.org/10.1093/leobaec/38.1.75>

¹³¹ „A szefardi zsidó az ideális zsidó típus megtestesítője.” MÉHELY Lajos: *A magyar fajvédelem irányelvei*. Held Irodalmi és Nyomdavállalat, Budapest, 1926. 43.

¹³² MÉHELY Lajos: Faj, vagy felekezet? *A Cél*, (XII). 1927. 6.

¹³³ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 187.

¹³⁴ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 272.

használatát:¹³⁵ „ők csak a pusztításban, megrontásban nagyok, pozitív alkotásra képtelenek”.¹³⁶ Határozottan kijelenti, hogy a „zsidó” „született gonosztevő”.¹³⁷ A vélelmezett zsidó bűnösséget igazolandó, Keltz jellemző módszere a zsidóságra állítólagosan általánosan jellemző negatív vonásoknak egyedi esetek anekdotikus felsorolásával való alátámasztása. Beleértve olyan – nyilvánvalóan a vérvád toposzára rímelő – rémtörténeteket is, mint például egy állítólagosan emberhússal kereskedő zsidó banda esete.¹³⁸

Szintén sztereotípiákat követve, véleménye szerint a zsidókra főleg az „intellektuális bűnök” jellemzőek, mint a csalás, uzsora, lázítás.¹³⁹ Karakterisztikus, ahogyan a zsidók szempontjából látszólag pozitív tény, az erőszakos bűnözők közötti alulreprezentáltságot is negatív vonásként értékeli. Míg e jelenséget még olyan antiszemita értelmiségi is, mint Kovács Alajos, a zsidók „nagyobb intelligenciájával” és kedvezőbb anyagi helyzetével magyarázza,¹⁴⁰ addig Keltz szerint az ok a zsidók „testi ügyetlensége” és gyávasága.¹⁴¹

Véleménye szerint a bűnözés a zsidók körében nem deviancia, a bűnöző nem lesz megvetés tárgya, mivel „istene parancsát teljesíti”.¹⁴² „A zsidó sokkal több, mint egyszerű kapzsi ember, aki a kísértéseknek nem tud ellenállni. Ő nem gyöngé, hanem igen következetes jellem, akinek kötelessége a nemzsidók elleni irtó háború.”¹⁴³ A zsidók az ő értelmezésében fondorlatos módon „meg-

¹³⁵ Uo. 198.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo. 203.

¹³⁸ Uo. 213.

¹³⁹ Uo. 212.

¹⁴⁰ KOVÁCS Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon*. A szerző kiadása, Budapest, 1922. 50.

¹⁴¹ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 212. A testileg gyenge zsidó – nem csak antiszemiták által osztott – sztereotípiájáról lásd BOLGÁR Dániel: *Miért éppen a zsidók?* Corvina Kiadó, Budapest, 2024. Különösen: 254–258.

¹⁴² Uo.

¹⁴³ Uo. 211.

szövik a hálót, amivel magukhoz fűznek lehető sok nemzsidót is”,¹⁴⁴ politikusokat, tisztviselőket korrumpálva.¹⁴⁵

A fentiekkel látszólag ellentmondva Keltz szerint a zsidókat ezenkívül az „alacsony fajiság bélyegzi”.¹⁴⁶ „A világ legcsúfabb népe, mert nemcsak az arca, hanem termete is torz, mozgása idétlen. Beszéde, taglejtése nevetséges, de bosszantó.”¹⁴⁷ A „zsidó” – vélekedik – „a történelemelőtti majom-ember hazajáró kísérteteként forong közöttünk”. A becsmérlésekben önmagára licitáló szerző esetenként az útszéli antiszemita stílust is megengedi magának, például mikor úgy ír, hogy a zsidóság „az összes emberfajok legaljasabb söpredéke”.¹⁴⁸

Erősen támaszkodva a 19. század második felében német nyelvterületen, elsősorban katolikus körökben elterjedt, a Talmudot tendenciózusan félrefordító és meghamisító antiszemita pamfletirodalomra – például August Rohling¹⁴⁹ teológus munkáira –, Keltz egy sor állítólagos „Talmud-idézetet” is citál, vallási érvekkel alátámasztandó a zsidóság ártó szándékairól szóló feltevélezéseket.¹⁵⁰ Ezenkívül a vérvádak valódisága mellett is hitet tesz,¹⁵¹ noha ekkor már egyes antiszemiták is kételkedtek azok

¹⁴⁴ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 212.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ Uo. 203.

¹⁴⁷ Uo. 204.

¹⁴⁸ Uo. 203.

¹⁴⁹ A Talmudot meghamisító irányzat talán legismertebb és leghírhedtebb alakja August Rohling (1839–1931) volt, aki nagy hatást gyakorolt az antiszemita közgondolkodásra, de nagy kontroverziát is okozott, több per folyt ellene Ausztriában és Németországban is. Legismertebb könyve nem sokkal a német nyelvű kiadás után magyarul is megjelent (ROHLING Ágost: *A Talmudzsidó*. Franklin, Budapest, 1876), amit később számos újabb kiadás követett. Rohlingről és „Talmud-fordításáról” lásd még: George Y. KOHLER: Manuel Joel in Defense of the Talmud: Liberal Responses to Religious Antisemitism in Nineteenth-Century Germany. *Hebrew Union College Annual*, Vol 79. 2008. 141–163.; Adam MINTZ: Words, Meaning and Spirit: The Talmud in Translation. *The Torah U-Madda Journal*, Vol 5. 1994. 122.; Helmut Walser SMITH: The Learned and the Popular Discourse of Anti-Semitism in the Catholic Milieu of the Kaiserreich. *Central European History*, 1994/3. 321.

¹⁵⁰ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 109–202.

¹⁵¹ A rituális gyilkosságok zsidók ellen emelt vádjáról könyvtárnyi szakirodalom áll rendelkezésre. A kérdés historiográfiájának feldolgozását lásd: Hannah JOHNSON: *Blood Libel. The Ritual Murder Accusation at the Limit of Jewish History*.

valódiságában. Fejtegetésében először maga is bizonytalan, végül mégis a vérvádak igaz volta mellett érvel.¹⁵²

Könyvében még paleoantropológiai okfejtésekbe is bocsátkozik: csatlakozva a Korvin Ottó külsejét, megjelenését tematizáló diskurzushoz,¹⁵³ arról számol be, hogy tanulmányozta¹⁵⁴ az 1919. december 29-én kivégzett Korvin anatómiai sajátosságait – közelebbről koponyáját –,¹⁵⁵ és arra a következtetésre jutott, hogy a zsidókra jellemző a „pitekantropoid jelleg”, még ha a későbbi keveredések miatt ez nem is mindig nyilvánvaló.¹⁵⁶ És mivel az „ember [és] a pitekantropus¹⁵⁷ [...] divergens ágazat”,¹⁵⁸ megállapította, hogy a zsidók tehát alapvetően nem emberek. Sőt, mellékelt ábráival azt sugallta, hogy a zsidóság anatómiailag közelebb áll a Neander-völgyi emberhez, mint a modern *Homo sapiens* korai megjelenését képviselő *cro-magnoni*hoz.¹⁵⁹ A zsidók biológiai különbsége mellett felhozott érvekkel Keltz egyrészt a zsidóság alacsonyabbrendűségét próbálta igazolni, másrészt azt, hogy a zsidók taxonómiailag is külön fajt alkotnak.

University of Michigan Press, Ann Arbor, 2012. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.4499528>; A legismertebb magyarországi vérvádról, az 1882-es tiszaeszlári esetről a közelmúltban két jelentős, eltérő fókuszú kötet is megjelent: egy társadalomtörténeti kontextust felvázoló könyv (KÖVER György: *A tiszaeszlári dráma. Társadalomtörténeti látószögek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2012) és egy, a peranyagot jogtörténetileg feldolgozó munka (BLUTMAN László: *A rejtélyes tiszaeszlári per*. Osiris Kiadó, Budapest, 2017).

¹⁵² KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 204–207.

¹⁵³ E diskurzusról lásd: CSUNDERLIK Péter: *A „Vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2019. 242–246.

¹⁵⁴ Arról a meglepő epizódról, miszerint Keltz hozzáférhetett a kivégzettek holttestéhez, Lendvai István képviselő nemzetgyűlési felszólalásában említést tett, megjegyezve, hogy ez a „legkeservesebb munkájába került”. *Nemzetgyűlési Napló*, 1922. XXIV. kötet, 318. A nemzetgyűlés 295. ülése 1924. évi június hó 4-én, szerdán.

¹⁵⁵ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 427–429.

¹⁵⁶ Uo. 427.

¹⁵⁷ *A Pithecanthropus* a jávai előembernek – a *Konzervatív világrend* írásakor az emberfélék legrégebbi ismert leletének – korabeli elnevezése. A jelenlegi tudományos konszenzus szerint a *Homo erectus* egyedéről van szó.

¹⁵⁸ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 423.

¹⁵⁹ Uo. 430.

Nyilvánvaló, hogy Keltz antiszemita állításai ellentmondások. Hiszen, mint láthattuk, szerinte a zsidók egyrészt fajilag elmaradottak, tehetségtelenek, másfelől viszont nagy formátumú manipulációk kieszelői és végrehajtói. Egyrészt a fennálló viszonyokat felforgató szocialista ágensek, másfelől viszont vezető kapitalisták, a fennálló viszonyok első számú haszonélvezői; és még számos hasonló ellentmondás feszül az antiszemita kijelentései között. Egy irracionális gondolkodási minta sejlik fel, ami az antiszemitizmus gyakori jellemzője, és amire már a klasszikus antiszemitizmussal foglalkozó irodalom is felfigyelt. Az ellentmondást Theodor W. Adorno és szerzőtársai nagy hatású munkájukban akképpen magyarázták, hogy az antiszemita irracionális gyűlölete egy olyan képzeletbeli, sztereotípiák alapján felvázolt zsidó képe ellen irányul, melyhez az egyes zsidó személyek legfeljebb csak részben hasonlíthatnak.¹⁶⁰ Jean-Paul Sartre úgy vélte, e paradoxon oka, hogy az antiszemita képzeletben a zsidók nem csupán a saját érdekükben észszerű magatartást követik, hanem „metafizikai princípium” hajtja őket a rossz cselekedetre, tehát „a zsidó a gonosz szellemmel azonosítható”.¹⁶¹

Az erőszak kultuszától a népirtás programjáiig

Keltz Sándor az erőszak alkalmazását nemcsak elfogadható, esetlegesen szükséges eszköznek tartotta, de kimondottan helyeselte is. Abból a gondolatból kiindulva, hogy a versengés kiküszöbölése a társadalmi viszonyokból ellentétes lenne az ösztönökkel, hogy egy „békevilágsszövetség” visszafejlődés lenne, kifejti, hogy a verseny eldöntésének „arisztokratikus módja” a fegyveres harc, és a „büszke lovagra” a gyengék és gyávák irigyledő gyűlölettel néznek fel.¹⁶²

¹⁶⁰ Theodor W. ADORNO–Else FRENKEL-BRUNSWIK–Daniel LEVINSON–Nevitt SANFORD: *The Authoritarian Personality*. Harper, Oxford, 1950. 75–76.

¹⁶¹ Jean-Paul SARTRE: Vádirat az antiszemitizmus ellen. In: KOVÁCS András (szerk.): *A modern antiszemitizmus*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1999. 221.

¹⁶² KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. I. kötet. I. m. 75–76.

Az erőszakos megoldás a „zsidókérdés” tárgyalásakor is előkerül: így jut el Keltz legszélsőségebb követeléséig, a népirtás szorgalmazásához. Ez monstre művében többször előfordul. Néha egészen nyíltan fogalmaz: „Gyökeres megoldás csak egy lehet: a zsidó típus, a zsidó faj tökéletes kiirtása és azután áttörhetetlen védőgát emelése minden barbár vér beszívargása ellen”,¹⁶³ vagy egy másik szöveghelyen: „ha a fehér faj a maga kultúrájának területéről a szemita fajt ki nem irtja, akkor az utóbbi fogja őt megsemmisíteni”.¹⁶⁴ Máshol eufemisztikusabban szól, de egyértelműen: „A zsidó kérdésnek egyetlen megoldása van: az összes zsidóknak vallásukra való tekintet nélkül való deportálása [...] oda, ahonnan nincs visszatérés.”¹⁶⁵

Bár a durva antiszemita retorika nem volt szokatlan az ellenforradalmi Magyarország nyilvánosságában, Keltz szélsőségesége mégis kirívó. Ezzel nemcsak a korszak fősodorbéli antiszemitizmusától tért el, de követelései a többi fajbiológus nézeteihez képest is extrémnek számítottak. Noha cikkeiben és előadásai-ban maga Méhelly Lajos is szélsőséges hangon szólt a zsidóságról, mégsem jutott el olyan végletes követelésekhez, mint Keltz. A „zsidókérdés” megoldásának lehetőségeit latolgatva Méhelly így nyilatkozott: „a legkevésbé sem gondolok erőszakos rendszabályokra”.¹⁶⁶ Sőt, mind a zsidóság kiirtását, mind elűzését megvetendőnek tartaná,¹⁶⁷ de mivel elmélete szerint az asszimiláció „biológiailag” lehetetlen, a „zsidók” és a „magyarok” egymás kölcsönös, „barátságos módon” való elismerését javasolta.¹⁶⁸ Az más kérdés, hogy a Méhelly elképzelései szerinti együttélés mennyire lett volna valójában „barátságos”. Erőszakos terveket ugyanakkor más fajbiológusnál sem olvashatunk, sőt, például Bársony

¹⁶³ Uo. 284.

¹⁶⁴ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 8.

¹⁶⁵ Uo. 188.

¹⁶⁶ MÉHELLY Lajos: *Az én antiszemitizmusom*. Held Irodalmi és Nyomdávalattal, Budapest, 1930. 29.

¹⁶⁷ Uo. 35.

¹⁶⁸ Uo. 36.

János nyilvános megszólalásaiban még az antiszemita kitételeket is legtöbbször eufemizmusokra, célzásokra korlátozta.¹⁶⁹

Magyarok, turániak és árják

A magyar fajbiológiai kísérletek neuralgikus pontja mindig is az állítólagos „magyar faj” megragadása volt. Mivel a más népekkel való keveredés ténye akkor is közhelyszámba ment, a magyarság valamennyire is plauzibilis biológiai meghatározásához összetettebb okfejtésekre volt szükség.

Keltz a fenti dilemmát úgy oldotta fel, hogy a magyarság kettős jellegét hangsúlyozta. Úgy vélte, hogy a magyarságon belül két makrocsoport egymástól biológiailag is elkülönül. Míg a vezető réteg történetileg hun–török származású, addig a közrendűek ugorok.¹⁷⁰ Úgy vélte, e faji kettősség az évszázadok során fennmaradt, így egy „honalapító”, bátor, nagylelkű, méltóságteljes „úri magyar típus” áll szemben egy „pórias vagy palóc típussal”, mely „értéktelenebb”, hajlamos a hetvenkedésre, a hazugságra, a részegeskedésre, hálátlanságra és a gúnyolódásra. E típus szerint csak kemény eszközökkel kormányozható.¹⁷¹ Az alacsony származás biológiai jelének tartotta többek közt a „mongoloid” jellegét is.¹⁷²

A magyarság efféle dichotómiában való értelmezése nem volt unikális a korszakban, eltérő hangsúlyokkal a két világháború közötti turanista történelemszemléletben is kimutatható,¹⁷³ de más látásmódú szerzőnél is felbukkan. Idősebb Bibó István nemzetkarakterológiai ihletésű fejtegetésében a „nemzeti jellemre” vonatkozó megállapításait a vadászó-halászó ugor és a

¹⁶⁹ Nota bene, fanatikus faji antiszemitizmusáról – a numerus clausus érdekében kifejtett fáradozásain túl – még végrendelete is tanúskodik, lásd: KUND Attila: „Ha olyan férjet választana, akinek a vére zsidó vérral keveredett...” I. m.

¹⁷⁰ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend.* III. kötet. I. m. 202.

¹⁷¹ Uo.

¹⁷² Uo. 201.

¹⁷³ ERŐS Vilmos: A magyar történetírás a két világháború közötti időszakban. *Erdélyi Múzeum*, 2009/1–2. 22.

pásztorkodó török népelem közötti feszültségből vezette le.¹⁷⁴ A befolyásos jobboldali publicista, Milotay István ugyancsak e kettősséget hangoztatta.¹⁷⁵ A fajbiológusok között sem Keltz volt az egyetlen, aki a magyarságon belül két, egymástól biológiailag különböző csoportot feltételezett. Méhely Lajos nagyon hasonló elképzelésekkel állt elő a honfoglalás kori törökös vezetőrétegről, illetve az „ugoros” „derékhadról”.¹⁷⁶ Keltz és Méhely tulajdonképpen a magyar nemzeten belüli állítólagos etnikai különbségek toposzát¹⁷⁷ fordította át a fajbiológia nyelvére. Mindez nyilvánvalóan ellentétes volt a 19. századi emancipatorikus liberális nemzetfelfogással, vélelmezhetően Keltz ezért is bírálta a magyar nacionalizmust amiatt, hogy az a francia forradalom „destruktív eszméinek” befolyása alatt áll.¹⁷⁸

Az első világháború utáni Magyarországon, különösen a szélsőjobboldal köreiben népszerű lett a magyarság keleti eredetét hangsúlyozó, keleti orientációt hirdető turanizmus, nagyjából ugyanahhoz a közönséghez szólva, mint a fajbiológia. Akadtak, akik egyszerre mindkét irányzat tanításából emeltek ki gondolatokat – elsősorban politikusok, publicisták¹⁷⁹ –, őket bírálta Szekfű Gyula, amikor a „Gobineau–Chamberlain karácsonyfadíszait” a „barnás-sárga turáni bábura” akasztókat tűzte tollhegyre.¹⁸⁰ A turanizmus és a fajbiológia ugyanis nehezen volt összeegyeztethető. Míg előbbi a magyarság eredetmitoszaira építve a „turáni” népekkel való közösséget szorgalmazta, addig

¹⁷⁴ BIBÓ István: A magyarság és a magyar társadalom jelleme. *Társadalomtudomány*, 1923. 367–385.

¹⁷⁵ LACKÓ Miklós: A magyar politikai-ideológiai irányzatok átalakulása az 1930-as években. In: LACKÓ Miklós: *Válságok-választások*. Történeti tanulmányok a két háború közötti Magyarországról. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975. 323. Vö. UNGVÁRI Tamás: A „zsidókérdés” és a jobboldali radikalizmus. *Valóság*, 1999/6. 73. és SIPOS Péter: Milotay István pályaképéhez. *Századok*, 1971/3–4. 731.

¹⁷⁶ MÉHELY Lajos: *A magyar fajvédelem irányelvei*. I. m. 29.

¹⁷⁷ SZABÓ Miklós: Az etnikus gondolat a Horthy-kor nemzetfelfogásában. I. m. 159.

¹⁷⁸ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 30.

¹⁷⁹ Lásd például VONYÓ József: *Gömbös Gyula*. I. m. 123–126.

¹⁸⁰ SZEKFÜ Gyula: Fajbiológiai vagy történeti egység? In: SZEKFÜ Gyula: *Történetpolitikai tanulmányok*. Magyar Irodalmi Társaság, Budapest, 1924. 96.

a fajbiológia a nyugati fajelméletek mintáját követte, és nyilvánvalóan osztozott velük a nem „fehér” népek megvetésében. Sőt, Chamberlain a turáni származás – pontosabban a turáni vér beáramlásának – lehetőségét éppen a zsidóság esetében vetette fel.¹⁸¹

Erre az ellentmondásra reflektált a fajbiológia, ellentétben az elméletet érintő egyéb inkonzisztenciákkal, melyek felett jellemzően átsiklottak a szerzők. Méhelý Lajos többször bírálta a turanistákat, felróva túlzó, ábrándos elképzeléseiket, és kifogásolta a nyugati kultúra és civilizáció elvetését, melyből Méhelý a modernt tudományt, így végső soron saját elméletét eredeztette. Nem volt ugyanakkor teljesen elutasító: például a férfiszépség ideálját a „turáni lovasban” találta meg,¹⁸² folyóiratában is helyt adott turanista írásnak,¹⁸³ és az antiszemitizmus is közös nevezőre hozta őt a turanistákkal.¹⁸⁴

Keltz még rosszabb véleménynel volt a turanizmusról. A magyarság részleges turáni eredetét nem tagadta – bár a „turáni faj” koncepcióját elvetette, csak a „turáni néptörzsek” létezését ismerte el –, de mindezt negatív vonásként értékelte. Chamberlain és követőinek árjakultuszát teljesen magáévá téve, eleve kizárta, hogy a keleti származás bármilyen kedvező hatással lehet a magyarságra. Kijelentette, hogy „kultúránk árja kultúra”. És hogy a turáni eredetű, de bármilyen civilizációs teljesítményt felmutató népek esetében a „mongol fajtaelem annyira elmosódott, hogy azok nem a sárga, hanem a fehér emberfajták sorába emelkedtek”.¹⁸⁵ Megkérdőjelezte a nem „fehérekhez” köthető jelentős történelmi sikerek lehetőségét is. Például olyan birodalomépítőket, mint Dzsingisz kán vagy Attila hun király eredményeiről úgy spekulált, hogy a rájuk jellemző „szervezőképesség talán az árja

¹⁸¹ Houston Stewart CHAMBERLAIN: *The Foundations of the Nineteenth Century*. John Lane Company, New York–London, 1912. 360.

¹⁸² MÉHELÝ Lajos: *A turáni lovas*. Held János Irodalmi és Nyomdavállalata, Budapest, 1931.

¹⁸³ DESSEWFFY István: Turáni gondolat. *A Cél*, XVII. (1927. május). 139–146.

¹⁸⁴ ABLONCZY Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2016. 163–164.

¹⁸⁵ KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. III. kötet. I. m. 199.

vagy kaukázusi fajtaelem velejárója lehetett”.¹⁸⁶ Mindez nagyon hasonlít ahhoz a gobineau-i gondolathoz, mely jóformán minden nagy történelmi civilizáció esetében – az ókori Egyiptomtól Kínáig – árja alapítást, vagy legalábbis árja behatást feltételezett.¹⁸⁷

Az adott kontextusban az árjaelmélet adaptálása a magyarság sorsának a németekhez kapcsolását jelentette. Valószínűleg ez magyarázza, hogy Keltz nem oszthatta az akkori szélsőjobboldalon népszerű – a fajbiológiában is felbukkanó¹⁸⁸ –, az antiszemitizmust a németellenességgel ötvöző, a „két malomkő között őrlődő magyarság koncepcióját”.¹⁸⁹ A nemzetiségi törekvéseket ugyan általánosságban ellenezte, de a magyarországi német kisebbséggel sem foglalkozott. Kijelentette, hogy a német nemzet lehet a magyar arisztokrácia egyetlen szövetségese.¹⁹⁰ Szerinte „a német szövetséghez való szoros csatlakozás” a magyar nemzet „létérdeke” lett volna történelmileg is, ám a Habsburgok téves politikája és az arra adott szintén téves ellenreakció (az arisztokráciára épülő politika helyett a forradalom) letéritette a nemzetet a helyes útról.¹⁹¹

Fejtegetéseiben többször túllépett a magyar kereteken, és az állítólagosan hanyatlástól fenyegetett „fehér faj” miatt fogalmazta meg aggodalmait. Megoldást is ajánlott: „Az orvoslás módja a fehér faj (északi rassz) még meglévő tiszta rétegeinek a fajvédelme és a többi faji réteg fölötti uralmának biztosítása.”¹⁹² És mivel szerinte az európai nemzetek többsége germán alapítású, a hagyományos uralkodói rétegük is germán eredetű. „Ezért kell – érvel – a fehér faj alkotta nemzetek tisztavérű úri rétegeinek egyesülniök az őket megsemmisítéssel fenyegető alsó rétegek feletti uralom átvitele céljából.”¹⁹³ Az így kialakuló „faji impérium” természese-

¹⁸⁶ Uo. 199–200.

¹⁸⁷ Michael D. BIDDISS: Gobineau and the Origins of European Racism. *Race*, 1966/3. 264. DOI: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030639686600700303>

¹⁸⁸ Lásd: MÉHELY Lajos: *A németek Magyarországon: fajbiológiai tanulmány*. Stephaneum Ny., Budapest, 1929.

¹⁸⁹ GYURGYÁK János: „Ezzé lett magyar hazátok.” I. m. 265–266.

¹⁹⁰ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 56.

¹⁹¹ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. III. kötet. I. m. 239.

¹⁹² Uo. 177.

¹⁹³ Uo.

tesen „árja” uralom alatt állna és a magyarság döntő többsége alávetettségben élne, de Keltz ezt nem látja problémának.

A „nőkérdés”

A magyar fajbiológusok különös érdeklődéssel kísérték a „nőkérdés” alakulását. A nőket kizárólag a „faji” reprodukció szempontjából tekintetbe vevő szerzők igen kritikusan viszonyultak a korszak változó nemi szerepeihez: az önállóan fellépő, munkát vállaló, tudományos vagy művészeti tevékenységet folytató, politikai kérdésekben megnyilvánuló nőket csakúgy, mint a feminista törekvéseket a faji degeneráció szimptomáinak tartották.

Keltz hasonlóan vélekedett, és mindennemű emancipációs törekvést ellenzett. „A nők politikai joga első sorban a család és nő eszményével ütközik össze.”¹⁹⁴ Úgy érvelt, hogy „a nőies női típus, a női szépség hosszú kiválás eredménye”, de szerinte mindez veszélybe kerül, ha a nők munkát, még hozzá „férfimunkát” vállalnak. Hiszen „akkor a nőiesség testileg és lelkileg veszendőbe megy, megszűnik a gyöngéd nem fogalma, ezzel együtt a férfi lovagias alkata és barbár fajok esztétikai nivójára süllyedünk, amelynél a női arc csontos, durva, férfias”.¹⁹⁵

Keltz a „nőkérdést” a faji hierarchiával is összekapcsolta, amikor afféle történelemfilozófiai fejtegetésekbe is bocsátkozva – és nyilvánvalóan kapcsolódva ahhoz a toposzhoz, mely a nő–férfi dichotómiában előbbi a természet, az ösztön, az alapvetően biológiai funkció kategóriájába helyezi, míg a férfinemet a szellem, a lélek, a kultúra képviselőjévé teszi – „levezette”, hogy a „legalsó fokon lévő fajok” társadalmi formája a „nőközösség”.¹⁹⁶ Majd úgy érvelt, hogy „a nő uralom mindig a hanyatlás tünete volt, a férfi elkorcsosodásának kísérője”.¹⁹⁷ Efféle gondolatokat a női emancipáció elleni érveiket állítólagos természeti törvényekre alapozó többi fajbiológusnál nem olvashatunk. Mindazonáltal a nemek egyenlőtlenségét Keltz argumentációja szerint is valamiféle alap-

¹⁹⁴ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. II. kötet. I. m. 6.

¹⁹⁵ Uo. 68.

¹⁹⁶ Uo. 64.

¹⁹⁷ Uo. 68.

vető törvényszerűség szentesíti, ami minden alternatívát kizár, és bármilyen eltérés a biztos romláshoz, hanyatláshoz vezet.

Kereszténység

Keltz fellépése a magát keresztény-nemzetiként definiáló kurzus időszakában történt. A kor kontextusában a keresztény jelző vallási szempontokon túl politikai-identitásbeli jelentést is magában foglalt.¹⁹⁸ A német nácizmussal ellentétben „a magyar szélsőjobb – elenyésző kivételtől eltekintve – hangsúlyozottan kereszténynek vallotta magát”.¹⁹⁹ Ez a fajbiológusok többségére is érvényes volt. Méhelly Lajos magát magyar katolikusként azonosította,²⁰⁰ a biológiai evolúció elfogadását és a vallásos hitet összeegyeztethetőnek tartotta,²⁰¹ a zsidóság kikeresztelkedését bátorító Bangha Bélával polemizálva teológiai érvekkel is operált.²⁰² Bársony János vallásosságát is többször kiemelték kortársai,²⁰³ Koller K. Pius személyében pedig egy bencés szerzetes is tagja volt a fajbiológusok szűkebb körének.²⁰⁴

Keltz alapállása viszont kifejezetten ellenséges volt. A kereszténységet történelmileg káros tényezőnek, a „fehér meghasonulás” előidézőjének látta, ami hozzájárult a „fehér faj” hanyatlásá-

¹⁹⁸ ORMOS Mária: Politikai ideológia a két világháború között. In: VONYÓ József (szerk.): *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok*. ProPannonia Kiadói Alapítvány–Magyar Történelmi Társulat, Pécs, 2003. 81.

¹⁹⁹ GERGELY Jenő: A magyarországi katolikus egyház és a fasizmus (különös tekintettel az 1930-as évektől 1944-ig). *Századok*, 1987/1. 3.

²⁰⁰ MÉHELY Lajos: *Lassan páter a keresztlet! Bangha Bélának útravalóul*. Held János Könyvnyomdája, Budapest, 1934. 5.

²⁰¹ MÉHELY Lajos: Lamarckizmus és Teremtő. *Magyar Kultúra*, 1923/6. 349–351.

²⁰² MÉHELY Lajos: *Lassan páter...* I. m. 11–13.

²⁰³ Például egykori harcostársa, az orvos-politikus Csilléry András az emlékére elmondott „Bársony-serlegbeszédben”. MONE közgyűlése. *Budapesti Hírlap*, 1937. március 6. 9.

²⁰⁴ Koller 1918-ban tette egyszerű, 1922-ben ünnepélyes fogadalmát. A rendet 1947-ben – már emigrációban – hagyta el. BERKÓ Pál–LEGÁNYI Norbert (szerk.): *A pannonthalmi Szent Benedek-Rend névtára, 1802–1986*. Szt. Benedek-Rend, Győr, 1987. 177.

hoz.²⁰⁵ Fő kifogása a keresztény emberkép univerzalizmusa volt: „ha keresztény vallási alapra helyezkedtünk a zsidósággal szemben, akkor éppen a világnézeti elvi harcot adtuk fel, mert el kell fogadnunk a fajok és emberek egyenlőségéről vallott dogmát”.²⁰⁶

Keltz az általa megvetett demokrácia gyökereit is a kereszténységben találta meg. Nem véletlen, hogy „nemzetközi keresztényi demokráciáról” beszélt, amiből „[a] kivezető út a faji kiválóság öntudatának, a faj uralmi akarátának útja”.²⁰⁷ Mindez – hangsúlyozta – nem teszi szükségessé, hogy „akár a török mohamedanizmusból, akár a kínai vagy tibeti buddhizmusból merítsünk”, hanem – írta 1926-ban (!) – a kereszténység meghaladását a horogkereszt által inspirálva „az árják fogják megvalósítani”.²⁰⁸ Feltűnő, hogy a kereszténység mellett szintén univerzális emberképű vallási tradíciókat említ elutasítóan, megidézve Gobineau buddhizmusellenességét, aki a buddhizmust a kasztrendszer feladása, és így „az árja vér tisztasága elleni merénylet” miatt ítélte el.²⁰⁹ A kereszténységgel kapcsolatban Keltz csupán szerény – a főbb keresztény felekezetek tanításával egyértelműen szembe-menő – engedményre lett volna hajlandó: „A kereszténység csak azzal a korlátozással fogadható el, hogy kizárólag a tisztavérű fehér fajra” vonatkozzon tanítása.²¹⁰

Konzervativizmus?

Keltz Sándor fő művének címével is jelzi, szövegeiben is sokszor közli, hogy álláspontját konzervatívnak tartja. Ez különösnek tűnhet, hiszen radikális javaslataival nemcsak a liberális elveket, a modern társadalmi viszonyokat – vagy éppen a szocialista reformtörekvéseket – támadta, de az olyan hagyományos intézményeket is, mint az egyház.²¹¹ Önmeghatározásával egyedül

²⁰⁵ KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. III. kötet. I. m. 18.

²⁰⁶ KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. II. kötet. I. m. 386.

²⁰⁷ KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. III. kötet. I. m. 409.

²⁰⁸ Uo. 201.

²⁰⁹ Michael D. BIDDISS: I. m. 266.

²¹⁰ KELTZ Sándor: *Konzervatív világtrend*. II. kötet. I. m. 195.

²¹¹ A konzervativizmus történetében ugyanakkor ez nem példátlan: a weimari köztársaság idején kibontakozó, rendkívül nagyhatású értelmiségi

állt hazai elvbarátai között is, akik bár sok kérdésben nagyon is konzervatív álláspontra helyezkedtek – néhányuk, például Bársony János különösen –, és kifogásoltak megannyi modern társadalmi jelenséget, de ezeket jellemzően tudományos/orvosi nyelven tették, elfajzásról, degenerációról szólva, de nem hivatkoztak semmiféle konzervatív eszmére.

A konzervatív jelzőt a Horthy-korral foglalkozó szakirodalom sem a jobboldali radikalizmus képviselőire használja, hanem például Bethlen István konszolidációs politikájára,²¹² vagy miniszterre, Klebelsberg Kuno reformjaira,²¹³ ugyanakkor a nemzetközi irodalomban már nem példátlan a fajelméletek klasszikusainak konzervatívokhoz sorolása.²¹⁴ Kérdéses viszont, hogy Keltz valóban köthető-e valamilyen magyar konzervatív hagyományhoz.

Elsőre felfogása több hasonlóságot is mutat a reformkori törekvésekkel szemben fellépő nemesi irányzattal – az „ókonzervativizmussal” vagy „struktúrakonzervativizmussal”.²¹⁵ Dessewffy Aurél és társai követelései – a hagyományos elit pozícióinak fenntartása, a jogkiterjesztés, a „kiváltság nélküliek”

mozgalom, a „konzervatív forradalom” vezető alakjai – a keresztényellenes, a keresztény morált elutasító nézeteket is osztva – Friedrich Nietzsche tekintették egyik fő mentoruknak. Roger Woods: *The Conservative Revolution in the Weimar Republic*. Palgrave Macmillan–St. Martin’s Press, London–New York, 1996. 29–58. DOI: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230375857_3

²¹² ORMOS Mária: A konzervatív politizálásról a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 2002/3–4. 479.; ROMSICS Ignác: a konszolidáló konzervatív. *Világosság*, 1997/9–10. 132–143.

²¹³ GLATZ Ferenc: *Konzervatív reform*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016. 71.; UJVÁRY Gábor: Klebelsberg Kuno tudománypolitikája. *Iskolakultúra*, 1995/15–17. 181.

²¹⁴ Néhány példa: David LLOYD: Race under Representation. *Oxford Literary Review*, 1991/1. 68.; Steven KALE: Gobineau, Racism, and Legitimism: A Royalist Heretic in Nineteenth-Century France. *Modern Intellectual History*, 2010/1. 35. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1479244309990266> – Figyelemre méltó, hogy Arnold H. Rowbotham 1939-ben – tehát nagyjából másfél évtizeddel Keltz triológiájának megjelenése után – is konzervatívnak nevezte Gobineau-t. (Arnold H. ROWBOTHAM: Gobineau and the Aryan Terror. *The Sewanee Review*, 1939/2. 157.) Jellemzőbb azonban az a megközelítés, ami Gobineau-t és Chamberlaint a náciizmus szellemi előményeként, és nem a konzervatív hagyomány részeként tárgyalja, például: Andrew VINCENT: *Modern Political Ideologies*. Wiley Blackwell, Chichester, 2010. 153–154.

²¹⁵ TÖKÉCZKI László: A mai magyar konzervativizmus forrásai. *Hitel*, 1996/8. 64.

asszimilációjának ellenzése²¹⁶ – emlékeztetnek Keltz társadalmi hierarchia iránti elkötelezettségére. Ugyanakkor – az időbeli távolságon túl – nagy különbség, hogy a 19. század első felében Magyarországon – ahogy Kelet-Közép-Európa más országaiban is – megjelenő konzervativizmus nem volt nacionalista.²¹⁷ Noha a fentebb tárgyalt „faji impérium” is túlmutat a nemzeti kereteken, de Keltz nem volt antinacionalista, csak a magyar nacionalizmus emancipatorikus elemeit utasította el.

A dualizmus korában fellépő, az agrárius irányzathoz sok szállal kapcsolódó *újkonzervativizmus*²¹⁸ bizonyosan hatással volt rá, már személyes háttere miatt is. Alighanem egyetértett az újkonzervatívok antiliberalizmusával, de biztosan nem osztotta antikapitalista felfogásukat, főleg nem a „keresztényi könyörület” preferálását a gyengét eltíró, kegyetlen piaci versennyel szemben.²¹⁹

Fejtegetéseiben maga Keltz teszi világossá, hogy a fentiekkel szemben konzervativizmuson elsősorban fajelméletét, faji antiszemitizmusát érti. Saját korát a demokrácia koraként definiálja, melyben a konzervatív eszmék viasszaszorultak, és amelyben gyakorlatilag a zsidóság uralma érvényesül. Azé a zsidóságé, mely véleménye szerint nem rendelkezik erkölcsi rendszerrel, és „nem is hasonlít az európai emberekhez”.²²⁰ A máshol is sokszor emlegetett antiszemita kliséket itt is felsorolva megállapítja, hogy a zsidóság irányítja a politika, a tudomány, a művészet, a gazdaság és a sajtó világát.²²¹ „A zsidó faj világuralmi törekvése” rejtett módon történik – érvel. – „Demokrácia, liberalizmus, egyenlőség, sajtó- és tanszabadság, pacifizmus, modern haladás stb., ezek

²¹⁶ DÉNES Iván Zoltán: Liberális és konzervatív megújulás. In: SZOBOSZLAI György (szerk.): *A Magyar Politikatudományi Társaság évkönyve, 1988*. Magyar Politikatudományi Társaság, Budapest, 1988. 241–242.

²¹⁷ TRENCSENYI Balázs: „Jön a tatár!” A nemzeti antiliberalizmusok kihívása Kelet-Közép-Európában. In: DÉNES Iván Zoltán (szerk.): *Liberalizmus és nemzettudat: dialógus Szabó Miklós gondolataival*. Argumentum–Bibó I. Szellemi Műhely, Budapest, 2007. 243–244.

²¹⁸ Lásd: SZABÓ Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története, 1867–1918*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2003.

²¹⁹ Uo. 137.

²²⁰ KELTZ Sándor: *Konzervatív világrend*. I. kötet. I. m. 9.

²²¹ Uo. 11.

a leggyakoribb jelentkezési formák.”²²² „Konzervatív” vállalkozásának céljául ezen eszmék ellentmondásosságának bizonyítását tűzi ki, és hogy mindezek helyébe alternatívaként felvázoljon egy „érthető, következetes és az ember kiirthatatlan ösztöneivel egyező világnézetet”.²²³ Megjegyzi, hogy mindezt a „jóság abszolút mértékegységének” alapján kell véghez vinni,²²⁴ világossá teszi, hogy nem egy hagyományos filozófiai vitát kezdeményez. Nem a liberális és progresszív elméletek érveit próbálja megcáfolni, vagy egyáltalán értelmezni, hanem már úgy indít, hogy „ki kell mutatnunk az új tanok csalárd célzatát. Meg kell találnunk a forrást, melyből táplálkozhatnak és az embertípust, melynek érdekeit szolgálják. És ezt az embertípust ki kell irtanunk, vagy fegyverrel a kezünkben elpusztulunk. Mert alsóbb szolgáljaként nem akarunk élni. Ki kell mutatnunk, hogy az eszmék harca mögött a fajok harca dűl, amely csak győzelem és szolgaság között enged választást”.²²⁵ Figyelemre méltó, hogy a zsidóság „kiirtásának” ötlete ebben a kontextusban is felbukkan.

Reakciók

A *Konzervatív Világrend* megjelenése számottevő figyelmet keltett, meghozva Keltz számára az ismertséget. A jobboldali sajtó egy része elismerő hangon szólt a könyvről. Zsilinszky lapja, a *Szózat* dicséretekben nem fukarkodó cikkeket közölt az első két kötetről (a *Szózat* a harmadik kötet megjelenése előtt megszűnt). A lap szerint Keltz könyve komoly „filozófiai” munka,²²⁶ „nagy tudással megírt államtudományi mű”.²²⁷ A *Magyar Jövő* szerzője szerint az „izzó fajszeretet, a magyarság jövődjéért való féltő aggodás sugárzik [Keltz] minden sorából”.²²⁸ A könyvről még a

²²² Uo.

²²³ Uo.

²²⁴ Uo.

²²⁵ Uo.

²²⁶ Konzervatív világrend. *Szózat*, 1923. szeptember 30. 8.

²²⁷ Konzervatív világrend. Második kötet. Írta: Keltz Sándor. *Szózat*, 1924. augusztus 15. 11.

²²⁸ CSINTALAN József. Konzervatív világrend. *Magyar Jövő*, 1924. február 25. 2.

témától látszólag távol álló – ám a jobboldali radikalizmustól nem idegen²²⁹ – *Magyar Vadászújság* is beszámolt, sőt, a könyv megvásárlására szólította fel olvasóit: „minden magyar szerezz be [...] Történelmi alapon tárgyalja a héber nemzetiség szerepét a közgazdaságban, világtörténelemben, politikában, és hiteles adatokkal rávilágít a héberségnek azon törekvéseire, melyek a magyarságra károsak és veszélyesek.”²³⁰

A mű ugyanakkor jobboldali körökben sem aratott osztatlan sikert. Pethő Sándor a *Magyarság* vezércikkében ugyan egyetértett, hogy a könyv „a magyar antiszemita irodalomban kivételes értéket képvisel”, de hosszan bírálta Keltz keresztényellenességét.²³¹ Ezzel nem volt egyedül: a konzervatív szellemű irodalomtudományi folyóirat, az *Irodalomtörténet* könyvszemléje Keltzet szintén a kereszténységet támadó gondolatokért marasztalta el.²³² Hasonló bírálatot fogalmazott meg a *Protestáns Szemle*²³³ és a Bangha Béla-féle *Magyar Kultúra* szerzője is.²³⁴

A könyv a liberális sajtó figyelmét is felkeltette: a *Világ* kritikusa Keltz művét a magyar konzervativizmus kontextusában vizsgálta, megállapítva, hogy Dessewffy Aurél halála után nyolcvan évvel esedékes lenne egy új „tudományos alapvetés”, de szerinte Keltz ebben kudarcot vallott. Ugyan a cikket csak S. G.-ként jegyző szerző – valószínűleg Supka Géza²³⁵ – úgy véli, hogy a könyv „itt-ott komoly meglátásokat is tartalmaz”,²³⁶ de Keltz „betéved a dívó politika semmitmondó jelszavaiba”.²³⁷ A *Világ* recenzense is bírálta a kereszténység alapelveit kikezdő Keltz-féle nézeteket, de emellett a humanizmus eszméjétől a sajtószabadságig mindent a

²²⁹ NAGY Domokos Imre: A vadászati felügyelet Magyarországon, 1945–1949. *Agrártörténeti Szemle*, 1994/1–4. 471.

²³⁰ Heti hírek. *Magyar Vadászújság*, 1928. január 10. 28.

²³¹ PETHŐ Sándor. Konzervatív világrend. *Magyarság*, 1924. június 27. 1–2.

²³² Zs: Összefoglaló könyvszemle. *Irodalomtörténet*, 1924. 24.

²³³ SCHEITZ Emil. Dr. Keltz Sándor: Konzervatív világrend 2 vol. 1923–4: Stádium Kiadóvállalat. *Protestáns Szemle*, 1924. XXXIV. 253–257.

²³⁴ KOVÁCS György. Keltz Sándor Konzervatív Világrend I. kötet. Budapest 1924. Stádium kiadása. *Magyar Kultúra*, 1924/4. 252–253.

²³⁵ GULYÁS Pál: *Magyar írói álnév lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 392.

²³⁶ S. G. Keltz Sándor dr, Konzervatív világrend. *Világ*, 1924. február 17. 21.

²³⁷ Uo.

zsidó világuralmi tervek részének láttató antiszemitizmusát is. Ebből „aligha fog »konzervatív világrend« kialakulni” vonta le a konklúziót.²³⁸

Keltz gondolatai a társadalomtudományos diskurzusba is bekerültek: Weis István szociológus az arisztokrácia kérdésért boncolgatva többször is hivatkozik Keltz faji alapon értelmezett arisztokráciafelfogására. Bár Weis világossá teszi, hogy nem osztja Keltz nézeteit, mint legitim vitapartnerrel polemizál vele.²³⁹

Politikai kontextus: Keltz és a fajvédők

Az 1920-as évek belpolitikai terében Keltz kétségkívül a fajvédőkhöz állt legközelebb. A források arra utalnak, hogy a fajvédők körüli, tágabb értelmiségi társaság tagja volt. Az évtized derekán előadásaival gyakori szereplője volt a szélsőjobboldali társadalmi egyesületek és a Fajvédő Párt rendezvényeinek. Az Ébredő Magyarok Egyesületének „ellenörként” tisztségviselője is volt,²⁴⁰ a szervezet kongresszusán elmondott beszéde nyomtatásban is megjelent.²⁴¹ A fajvédők Irányi utcai pártközpontjában, a „pártvacsorán” például kedves témájáról, a választójogról adott elő,²⁴² úgy érvelve, hogy az adócenzus helyett a választójog korlátozásához „fel kell használni minden nemzeti értékkel bíró organizmust”,²⁴³ tehát a közigazgatási szervek dönthetnék el, hogy ki méltó a választójogra. Nem sokkal később, ugyanazon a helyszínen egy kifejezetten női közönség számára rendezett „vitaestélyen” tartott – a *Szózat* szerint – „magas színvonalú fajbiológiai előadást”.²⁴⁴ A fajvédők körében élvezett elismertségét

²³⁸ Uo.

²³⁹ WEIS István: Az arisztokrácia. *Magyar Szemle*, 1929/21. 3–4.; WEIS István: *A mai magyar társadalom*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1930. 128.

²⁴⁰ Az Ébredő Magyarok országos kongresszusa. *Nemzeti Újság*, 1924. december 18. 9.

²⁴¹ KELTZ Sándor: Fajvédelem mint világnézet. I. m.

²⁴² *Zalai Közlöny*, 1925. január 23. 2.

²⁴³ Választójogi vita a Fajvédő klubban. *Szózat*, 1925. január 23. 3.

²⁴⁴ Csütörtökön és szombaton vitaestet rendez a fajvédő párt. *Szózat*, 1925. február 19. 10.

mutatja Lendvai István képviselő 1925-ös nemzetgyűlési felszólalása is, melyben a barátjának mondott Keltzet „a zsidóknak épen antropológiai szempontból egyik legnagyobb ismerőjének” titulálta.²⁴⁵

A fajvédők ideológiája és a fajbiológia viszonya ugyanakkor összetettebb probléma, egybemosásuk súlyos tévedés lenne. Bár a biológiai fajelméletek hatottak Gömbös Gyula pártvezér gondolkodására,²⁴⁶ azokat részben – főleg ekkor, ellenzéki időszakában – el is fogadta,²⁴⁷ de felfogását nem lehet a fajbiológiával azonosítani, attól 1923-ban a Nemzetgyűlés plénuma előtt el is határolódott.²⁴⁸ Ami a Keltz-féle radikalizmust illeti: „nincs nyoma annak, hogy [Gömbös] valaha is gondolt volna a faj megsemmisítésére”.²⁴⁹ A másik meghatározó vezető, Zsilinszky Endre, szintén elhatárolta magát a „faj” szűk, biológiai értelmezésétől.²⁵⁰ Gondolkodását még az első világháború előtti nemzetiségi vitákat meghatározó, nem biológiailag értelmezett „faji kérdés”²⁵¹ befolyásolta, ugyanakkor eseteként, a „zsidókérdést” taglalva maga is Chamberlaint idéző érveléssel élt.²⁵²

A helyzet ambivalens voltát mutatja viszont, hogy az elhatárolódások ellenére Zsilinszky lapja, a *Szózat* rendszeresen nyilván-

²⁴⁵ *Nemzetgyűlési napló*, 1922. XXIV. kötet. A nemzetgyűlés 295. ülése 1924. évi június hó 4-én, szerdán. 318.

²⁴⁶ VONYÓ József: Gömbös Gyula és a zsidókérdés. I. m. 30. vö. THOMAS SAKMYSTER: Gyula Gömbös and Hungarian Jews, 1918–1936. *Hungarian Studies Review*, 2006/1–2. 160.

²⁴⁷ VONYÓ József: Gömbös Gyula és a nemzeti gondolat. (Gömbös nemzetről vallott nézetei az 1920–1930-as években.) In: LENGVÁRI István (szerk.): *In Memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére*. JPTE TK Kiadói Iroda, Pécs, 1996. 429.

²⁴⁸ Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés nyomtatványai. *Napló*. XVIII. kötet. (1923. december 17.) 159–160.

²⁴⁹ VONYÓ József: Gömbös Gyula kormánypártjának ideológiája és programja. *Századok*, 2011/1. 7.

²⁵⁰ ZSILINSZKY Endre: A faji kérdéshez. *Szózat*, 1923. január 1. 1.

²⁵¹ BARTHA Ákos: Bajcsy-Zsilinszky Endre politikai szocializációja és 1919 előtti ideológiai portréja. *Történelmi Szemle*, 2016/2. 243.

²⁵² VONYÓ József: Zsilinszky és a zsidókérdés. In: VONYÓ József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2012. 64.

nosságot biztosított Keltz gondolatainak.²⁵³ Sőt, Gömbös szótárába is bekerült – éppen a Keltz-mű megjelenésének időszakában – a „konzervatív világrend” kifejezés.²⁵⁴

Utóélet

Az 1920-as évek második felét követően Keltz eltűnt a nyilvánosságból, nem szól arról forrás, hogy az 1930-as években újra erőre kapó szélsőjobboldalon bármilyen szerepet vállalt volna. További írásairól sem lehet biztosat tudni. Magánkiadásban még jelentek meg tőle szövegek,²⁵⁵ de ezek a visszhangot megjelenésük idején sem keltő, hírhedt könyvében Kolosváry-Borcsa Mihály által sem említett,²⁵⁶ könyvtárakban sem hozzáférhető, a szakirodalom által sem ismert kiadványok – a címekből ítélve – vélelmezhetően a *Konzervatív Világrend* részleteinek alacsony példányszámú újraközlései voltak.²⁵⁷

Későbbi sorsáról, személyes viszonyairól még kevesebb információ áll rendelkezésre. Az 1920-as évek második felétől Keltzről már csak a társasági hírekben lehetett nagy ritkán olvasni.

²⁵³ Például a *Konzervatív világrend* köteteinek tartalmáról támogató, összefoglalónak is beillő kritikákat közölt a *Szózat* (Konzervatív világrend. *Szózat*, I. m. és Konzervatív világrend Második Kötet írta: Keltz Sándor. *Szózat*, I. m.), és Keltz publikált is a lapban: Keltz Sándor: Faj-e vagy felekezet a zsidóság. I. m.

²⁵⁴ „Gömbös a fővárosi választás tanulságaként a keresztény erők összefogását követeli.” *Uj Nemzedék*, 1926. május 26. 2.

²⁵⁵ A kor ismert antiszemita ideológusa, Levatic László által terjesztett kiadványok végén lévő könyvhirdetésekből/könyvajánlókból szerepeltek efféle Keltz-kötetek. Például *Világtörténelem faji alapon és a magyar politika története*. In: BOSNYÁK Zoltán: *Magyarország elzsidósodása*. Held János könyvnyomdája, Budapest, 1937. 161.

²⁵⁶ KOLOSVÁRY-BORCSA Mihály: *A zsidókérdés magyarországi irodalma: a zsidóság szerepe a magyar szellemi életben: a zsidó származású írók névsorával*. Stádium, Budapest, 1943.

²⁵⁷ A feltételezést erősíti, hogy az egyik ilyen kiadvány szerepel a második világháború után az Ideiglenes Nemzeti Kormány „fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek” megsemmisítéséről szóló rendeletének jegyzékében is, méghozzá a szintén a listán lévő *Konzervatív világrenddel* azonos könyvészeti adatokkal. *A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek I. sz. jegyzéke*. Második, javított kiadás. Magyar Miniszterelnökség Sajtóosztálya, Budapest, 1946. 20.

Például annak kapcsán, hogy egy „lovagias ügy” alkalmával párbajsegéd volt,²⁵⁸ vagy hogy Karintiában hódolt vadászszenvedélyének.²⁵⁹ Lányának, Malvinnak első férje Unkelhäusser Ferenc²⁶⁰ – az egykori horvát–szlavón–dalmát tárca nélküli miniszter és kijelölt horvát bán, Unkelhäusser Károly fia²⁶¹ – volt, második férje egy bizonyos farádi Veres Gyula.²⁶² Malvin lánya – a források alapján Keltz Sándor egyetlen unokája –, Unkelhäusser Mária (Marinka) 1942-ben kötött házasságot dr. Rajos József belügyminisztériumi fogalmazóval, esküvőjük egyik tanúja Werth Henrik egykori vezérkari főnök volt.²⁶³

1926 után Keltznek zalai birtoka mellett budapesti címe is volt,²⁶⁴ 1934-re végleg visszaköltözött a fővárosba.²⁶⁵ 1945-ben halt meg, egyes források szerint öngyilkos lett.²⁶⁶

A nyilvánosságból való eltűnése nem jelenti, hogy gondolatai véglegesen feledésbe merültek volna. Emigráns szélsőjobboldali kiadványok még évtizedekkel halála után is idézték,²⁶⁷ és jelentettek meg tőle régi szövegeket.²⁶⁸ Komikus módon, utólagosan

²⁵⁸ LUKÁCS István: Lovagias ügy gróf Keglevich Pál és Bárczay Ferenc között egy „foglalkozás nélküli egyén” kifejezés miatt. *Magyar Hírlap*, 1928. április 4. 5.

²⁵⁹ Augusztusi napló. *Pesti Napló*, 1936. augusztus 11. 4.

²⁶⁰ A jogszolgáltatás területi szervei. Lázár Ferenc közjegyző iratai. Okiratok. BFL VII.179.a 1926/1156. Válassi egyezség.

²⁶¹ <https://www.geni.com/people/Ferenc-Unkelhauser-von-Abenst-Dr/6000000025082290170> (Letöltve: 2024. 10. 23.)

²⁶² 1933-ban kötöttek házasságot: *Hegyen Épített Város. A Budai Luther-Szövetség Egyházi és Politikai Hetilapja*, 1933. április 7. 55. Különválásuk: A jogszolgáltatás területi szervei. Fekete László közjegyző iratai. Okiratok. BFL VII.160.a 1935/0279. Jegyzőkönyv házastársi elhagyás tanúsításáról.

²⁶³ Dr. S. A.: Novemberi társaság. *Színházi Magazin*, 1942. október 28. 21.

²⁶⁴ A Nemzeti Casino tagjainak névsora 1926. *A Nemzeti Casino Évkönyve* 1926. 81.

²⁶⁵ A Nemzeti Casino tagjainak névsora 1934. *A Nemzeti Casino Évkönyve* 1934. 34.

²⁶⁶ <https://www.geni.com/people/S%C3%A1ndor-Keltz-de-F%C3%BCletincz-et-Lo%C3%B3B3k/6000000028257202583> (Letöltve: 2024. 10. 23.)

²⁶⁷ NEMES VÁRADI Imre: *Mérlegen. A magyarországi nemzetiségek rövid története*. Turán Print, Garfield, N. J., 1969. 291.; BIRÓ Géza: Amit nem vettek figyelembe a trianoni békeszerződés aláírásakor. *Hídfő*, 1970. augusztus 7.; BIRÓ Géza: Trianon: 1920–1970. *Virrasztó*, 1972/1. 21.

²⁶⁸ KELTZ Sándor: Konzervatív világrend (részlet). *Hungarista Mozgalom – Ausztráliai Szórványok Tájékoztató Szolgálata*, 1994/5., szeptember-október. 5.,

még egyetemi tanári „kinevezést” is kapott.²⁶⁹ Az újraközlések valószínűsíthető oka Keltz antiszemitizmusa lehetett, mely így kapcsolódott az efféle orgánusok egy részére jellemző, szélsőségesen zsidóellenes retorikához.²⁷⁰ Keltz poszthumusz felbukása a második világháború utáni, emigrációs háttérű, obskúr periodikákban beleillik abba a mintázatba is, mely alapján a hungarista emigráció a magyar fajbiológiát valamilyen szinten beépítette saját hagyományaiba. Erre utalhatnak a régi szövegek reprintjei a hungarista emigráció kiadványaiban,²⁷¹ vagy akár a régi fajbiológusok elképzeléseire is támaszkodó új fajelméleti fejtegetések.²⁷² Ez még annak számbavételével is figyelemre méltó, hogy e nyilas csoportok marginális pozíciót foglaltak el, a szélesebb emigrációs közvéleményre nem fejtettek ki jelentékeny hatást.²⁷³

Zárszó

Keltz Sándor igazán aktívan csak néhány évig volt jelen a nyilvánosságban, és valódi érdeklődést ekkor is csak a szélsőjobboldalón váltott ki. Hiba volna jelentőségét túlbecsülni. A még a szélsőjobboldalón is kirívóan szélsőséges álláspontjából sem lehet általános következtetéseket levonni. Ugyanakkor negligálása is hiba volna, hiszen – közéletileg aktív éveiben – a szélsőjobboldali társadalmi szervezetek és a Fajvédő Párt körüli értelmiség karakteres figurája volt, aki könyvtrilógiájával és rendszeres előadásaival bizonyosan befolyást gyakorolt e közegre. Másfelől nézeteinek extremitása, atipikus volta a korabeli magyarországi antiszemitizmus skáláján kijelöl egy végpontot is, mely explicite

7., 13., 16–17. és Keltz Sándor: Fajvédelem mint világnézet. *Szittyakürt*, 2010/3. 8–9.

²⁶⁹ BÍRÓ Géza: *Trianon*. I. m. 21.

²⁷⁰ STARK Tamás: Nyilas írások 1945 után. *Történelmi Szemle*, 2000/1–2. 295.

²⁷¹ Az utánközlések sorából természetesen Méhelý Lajos sem maradt ki: MÉHELÝ Lajos: Az egyenjogúsítás után. *Új Hídfő Könyvtár*, 1993/1–2. 40–41.

²⁷² VIZÖNTÓ: Átalakuló világ. Nemzetiszocializmus. *Út és Cél*, 1978/1–2. 1–6.

²⁷³ BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza. 1945–1985*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989. II. kötet, 175.

mutatja fel az antiszemita gondolkodás logikáját. Keltz felől vizsgálva talán a korszak kevésbé agresszívabb hangú, burkoltabb antiszemita megnyilvánulásai is könnyebben értelmezhetők, és ezáltal gondolatainak és azok kontextusának további feltárása hozzásegíthet – Keltz jelentőségén túlmutatva – a korszak antiszemitizmusának mélyebb megértéséhez.